

☞ пролећа

— МИЛОШ П. КИРКОВИЋ —

(4)

Двогубо осећао се Рајко усамљен. Једно баш и због тога што су му од својих најближих једино успомене заостале, као свет у коме је он често тражио да свој сумор заборави, а друго, и у својој души осећао је остављени самостан. И у њему порађала се тако честа и тако снажна жеља, да ову празнину испуни мирисом среће и задовољства, да у њој прослави сјајну свечаност младог и ведрога живота, без јада и невоље. И док је мисао јурила за том стазом, његова се душа у последње време чешће заустављала на суморној и запуштеној кући тамо у врх села. Његове жедне очи стварале су пред собом бледе и измучено лице напуштене двојке; свакога дана осећао је јасније, да га њена несрећа све више себи привлачи, сваким покретом њезина стаса, сваким погледом уморнога лица. Изгледало му је да мора к њој; осећао је како му отпор из дана у дан слаби. У великој неизвесности и сам није знао шта ће отпочети са собом; час у недоумици, час у страху, као човек који је свестан да се ближи обронку. И онда би сумор још јаче обузео његову душу, док се снага подавала једном једином снажном спасу: тешкоме послу, који је обично собом носио и крајњи умор и благословени сан.

У томе га и зима затече. Она наиђе снажно, од једном, без икаква наговештаја. Морава беше за ноћ стала и сад је ваљало гледати да се тумбаси и воденица избеже горе на обалу. Од раног јутра мучио се са чиком и још неколико сељака, док најзад не успе, промрзлих удова и са хладноћом до саме сржи, да његово љубимче отму утицају леда и тешких санти.

Мокар и прозебао кроз и кроз, седео је у сутон тога дана у својој колеби. Велика ватра на ниском огњишту издизала је у вис своје бледе жуте пламенове и

Рајко збиља осећао како топлота постепено криви његове промрзле удове и како се неко топло осећање задовољства разлива по његовој целој унутрашњости. Чика беше отишао до среза, камо су га пред вече одзвали. С њим пак у колеби било је још неколико чобана. Јер како рад у пољу не беше још са свим довршен, то им је и стока остајала још на пољу, по трлима, а и они сами морали су остајати због ње ту на ноћшту. Затворивши стоку још раније, они су се обично скупљали поред чика-Микице у Рајковој колеби и овде 'дugo остајали у саму ноћ или крунећи кукуруз или правећи врбове котарице. —

Рајко се лагано диже са свога седишта, баца повећи нарамак сувака на ватру и наслони се лактом у удубљење од малог, ниског прозора. Он погледа у месец што се отуда иза општинске шуме лагано и постепено помаљао. Као какав застор од злата и сребра лежала је сјајна месечина у пуном сјају своје лепоте преко црне намрале земље, преко мртвих, поораних њива.

„Опет ће мраз ноћас“, рече Рајко гледајући у ведро сјајно небо, осуто хиљадама ситних звезда. — „Баш добро што са воденицом данас свршисмо. Иначе ноћашњи мраз нанео би јој квара за цело“.

„Мислиш да ће ноћас заледити?“ унута Жикица Степанов и машицама стаде жарити ватру.

„Само ако тако дуже потраје, на сваки начин“ одговори Рајко. „Ђавољи посао! Помислих данас, отпаћће ми руке. Тако бејаш промрзнуо. Није мала ствар, онолику тежину извући из воде. А после, и ланци. Прихватиш ли само, рука ти остане на њима“.

„Баш зима рано отпоче. Дуго је још до Светог Тривуна“.

„Мој баба вели имаћемо добру годину“, додаде мали Здравко Јанићијев.

„Ех, ко то зна! До Великог Поста она још може десет пута лист окренути. Стрина Ранђа Милићева причаше ономад код нас, како така студен не траје дуго. Зна она, вели, кад је око Светог Саве играло коло у школској порти, па се дигао прах баш као усред лета. А око Ђурђице једва да си могао крочити од сувомразице“.

„Како му тако му, али она одсече од једном као на пању!“ прихвати Трина Матејић. „Идем јутрос за стоком, па ући да ми отпадне баш као око Светог Јована“.

„Ја рекох теби да више не дотерујемо стоку овамо“, одврати болесни Перица Јеремијин. „Можемо је и дома затворати. Зар је то баш какво морање трчати по оваквом мразу за њом. Шаше и сламе има и код куће. Положи јој тамо, па мир и крај!“

„Бога ми, ми и не мислимо на то. У нас стока и о Божићу остаје на трлу. Истина, тешко је њи свакога јутра тако далеко, кад мраз пуца за ушима, и онда тамо јој полагати, али шта ћеш? Ја сам тако навикао још од малена, па ми ништа није. А после, и за стоку је боље. Има више места. Онамо код куће и ми сами немамо где да се окренемо“, одговори Трина Матејић и према ватри стаде загледати дно на својој котарици.

На пољу залаја песето, али одмах ућута и мало затим па се зачу глас Микичине, како исе милује. После неколико тренутака указа се на вратима мала глава Микичина, сва увијена у неки стари и излизани вунени шал, а мало затим и цео стас у црном тешком гуњу и дебелим чакширама.

„Хо, хо! баш ово не зна за шалу!“ рече Микица прилазећи ватри и дрешећи шал око главе. „Права зимска ноћ! Звезде се уситниле, па само тренере, а месец дошао још већи и крупнији према нама“.

Он се и сам лагано посади на ниску и празну трпозну столицу. Перица Јеремијин остави за часак котарицу, загледа се у ватру и онда обраћајући се Микици, упита:

„Шта ли раде сад ови наши Цигани чергари, кад је на пољу оваква зима?“

Сви се насмејаше.

„Не брини, синко, о њима!“ рече Микица. „Топлије је њима него нама. Тврда је вера то. А после, знају се они и помоћи. Овде проштац, онамо врљика, па и они животаре тако.“

Они ућуташе. У колеби се чуло како ватра весело пуцкара и како се пруже вије при савијању у лес. Микица је седео немирно. По свему видело се да га мучи нешто. Његове усне час су се покретале као да је хтео нешто рећи, час је махао главом као да се љутио на сама себе. Најзад и Рајко опази његово нестрпљење. Изгледало му је, као да ће нешто ново чути.

„Ти као да се добро познајеш са момчадијом из Трновча?“ упита он Рајка.

„Па шта онда?“

„За цело знаш и Тићу Гмитрова?“

„Гмитра Јелића?“

„Јест, њега!“

„Знам, како да не! Зар смо једанпут пуштали црнац ту доле испод воденица. Сад је у војсци. Ђурђевдан му је рок“.

„Неће више никад ни доћи!“

„Шта-а?... Шта рече?... Умро зар јадник?....“

„Још горе: сам се обесио?“...

Као сен каква да је прошла кроз колебу.

„Али за име божје!“... — „Тића?“

„Јест. Ономад на ноћ.... Бог свети зна.“

„Ах, Господе наш, Исусе Христе!“....

Мирни и непомицни сеђаху сви ту, са бледим лицем и укоченим очима. Беше им тако тешко, да су једва могли и дахнути. Перица Јеремијин још се више припи уз Рајка и лице сакри између колена.

„Не, је ли то истина?“ — „Како је могло бити, забога?“

„На жалост, истина! Не знам, али то мора бити да је било нешто тешко, ужасно тешко.... Од младости своје ја ништа не знам, што би ми на срце теже пало...“

„Али како је могло до тога доћи?“

„Ах, ко то зна? Капетана је известила његова команда. Он пак данас дозвољава Гмитра. За трен ока па су сви знали. Запева јадна Станица, да се и мало и велико заплаче....“

„Хм, хм, баш ништа не разумем“....

„Онако се говори испод руке, они су тамо горе криви.... Било је, вели, тако тешко, да се није могло издржати.... После, ко зна и какве муке још... Знаш и сам да је био слаб.... Сад ми уснут исприча Тола Казачки да је покојник стајао ближе са оном Перишком.... Ко ће знати?.... Можда је и ту истина. Видиш да се она јесенас удаде у Милошевац, у Ракиће“....

„Тако страшно!“

Ново ћутање у колеби.

Перица се поново припи уз Рајка тужећи се како га је страх. Трина је изгледао као да гледа у дно своје котарице, и ако су му руке дрхтале као у грозници.

Изгледало је као да се и сама ватра гаси; бар се пламен није тако високо дизао и под таваницом горе изгледало је мрачно и пусто; као да су били издвојени од осталог света, сами за себе. Из свакога кута кезила се ружна смрт на њих; можда је сваке тренути хтела узети кога од њих.... „Ах, како је то страшно!“... промрмља Жикица Степанов.

„А да ли је то истина, што се говори о њима?“ упита Трина, који се хтео показати најслободнији.

„О којима мислиш?“ упита Микица.

„Та о њима... знаш ваљда.... што се тако сами убију.... Вели, не могу их сахранити на истом гробљу, где и остали свет, већ негде на другом месту, саме за себе?“...

„Јест, и онда, каже, нема опела ни пратње.... него онако, хајд у раку.... па свршено. Чак ни поп неће да

Х. СЈЕМИРАДСКИ

КУПАЊЕ

дође.... Хм, хм, зашто ли је то, кад су и они онда мртви?... Или можда има ту неке разлике и међу мртвима?" прихвати Здравко Јанићијевић.

„Ах јест, каква разлика!... То је проста ствар. Црква то сматра као нешто што је против Бога и онда... хм... хм... разуме се... мора да их одели од остатка света" ... објашњава чика.

„Ја то не разумем!" рече Здравко.

„И не треба ти!" понови чика.

„А је ли истина да на том месту, где њих сахране, има после велико благо?" упита Триша.

„Ех, да како! Од кога си то чуо?"

„Тако неки верују. Али моја нана каже да то није истина. А после причају, како ту често може светлост да се види; прави правцати пламен. Па се, вели, повија и тамо и овамо и тако се мучи у паклу душа онога несрећника, који је ту сахрањен" ...

„Јеси ли ти видео?"

„Ја? Нисам. Али Марко Колин вели да зна такво једно место. Ту је сахрањена баба Петрија Кршћанска, што се сама заклала... И онда, у вече, вели, кад се са свим смирне и кад се ништа не види, онда се појави светлост прво лагано, па после све јаче и јаче... И тако трепери ту неко време, па је опет нестане" ...

А затим узе чика да прича о неком Илији Цакићу, кога је он познавао. Чобани заборавише са свим на пољо. Перица се у неколико беше ослободио; његове мале вејтичаве очи нетренимиче гледаше у чичу као у са свим други свет. Котарицу беше спустио покрај себе, а прут, који беше забо у лес, поче извлачити и онда полагано савијати и ломити.

„— А Илија, и ако је добро знао за то место, и ако су му многи причали, никако није хтео да верује. Док... но, али после умео ти је тај триста чуда још одозго надовезати. Ишао је, вели, у Смедерево и носио жито. Лена летња ноћ, баш као око Светог Илије. Што се више ближио „Крушки" (тако се зове то место), осећао се све митавији и уморији. Хтео би да се одржи, отимље се — аја, не иде. Баш му се спава, па му се и саме очи затворају. Али то није као обичан сан, него као неки тешки дремеж.

„Баш пред самом Крушком, на двадесет-тридесет корака, види он како се нешто испод дрвета одвоји; али ништа да се чује. Само се путем вуче нешто велико, бело, да ти очи засену."

„Ху-у, али је то страшно".

„Илија се прави још јунак. А после, као вели није ништа рђаво учинио. Али и волови као да се почели плашити, па неће даље. Стока у онште, кажу, види боље ноћу него човек. Бије сиремах Илија волове као најбољи душманин. Не помаже ништа. Док оно бело право па пред њега.

„Баш пред њега?"

„А он ни очи ни лице да разликује; само тако нешто велико, бело, као да је све од паучине; све ближе,

ближе, без говора. И онда од једном, вели, стаде и поче да га зове к себи. Он и сам не зна, зашто је тако радио, тек он није могао а да не пође за њим. И онда све ближе дрвету, а затим једном великом камену. Ту му онда руком показа на камен и док је Илија тамо погледао, у трен ока не беше ништа пред њим. Само се чуло да неко јауче, али тако као кад неко под болом плаче. И сад Илију обузме такав страх, па бежи колима, али кола далеко. И као бесомучан дотрча до њих, а свега га мртвачки зној пробио.

„После знао је већ да су на томе месту још одавно стрелили некога човека и да је ту сахрањен; онде где је утвари од једном нестало. Због тога се и виђају такве слике на тим местима. А то није ниште друго него душа онога несрећника, јер она не може наћи никако мира, већ мора непрестано да тако лута и кретари. То више није хришћанска земља и кажу, да одмах после смрти њоме овлада нечисти. И тешко ономе који туда нађе".

„Ах, ах!"

„Јест, јест!... То је прича из старина и истинска је. — Али сад морамо већ сваки у своју колебу. Лаку ноћ, Рајко!... Сутра пре но што пођем у село, свратићу теби" ...

И у прозачној светлости ведре зимске ноћи њих несташе редом једног за другим.

VIII.

Дуго не могаше Рајко заспати.

Успомена на Тићу и негдашњи живот гонила је непрестано његове мисли. Цела прича чикина изгледала му је као нешто грдно велико, пуно ужаса и страха, као нешто што је мисао његова мозга умарало, а на немирну душу спуштало сенку ужаса и неизвесности. Он пређе лагано руком преко главе као да је хтео отворити и напоље пустити оно што је као тешки терет тамо лежало. Беше му као човеку који све дубље тоне у житку, тешку масу, која се све јаче стеже око њега; све нејасније биваше у глави, све теже његово заморено дисање.

Он лагано устаде са постеље. Широка пруга сиве месечине улазила је кроз ниски прозор просипљући своју бледо-сјајну светлост по његовој постељи. „Не ваља лежати на месечини", помисли Рајко. „Зато и не могу да заспим". Он запали жијак поново. Од једном му се учини као да на пољу неко корача. Ко би то могао бити? Чика зацело не! Они су већ одавно у сну. Па ипак неко је јамачно тамо корачао. Он очекује неће ли когод доћи или ће бар престо залајати. Нико. Свакако да напољу некога није ни било. Он махну главом. У њој је осећао такав притисак и тежњу као да је олово унутра. Задовољи се па опет седне на постељу. Жијак је треперио лагано, тужно и слабо. У другом куту није могао предмете распознати. Досадна, несносна полутама, баш као кад и душу човечју обузме мрак; мисао се изгуби и целом снагом овлада чудна малаксалост.

„Јадни Тића!“ помисли Рајко. „Ко би још могао о њему тако штогод и да наслути. А истина је за цело, кад чика каже. Како ли му је могло бити само онда? Господе Боже велики!... То мора да је био бол, страшањ и велики бол... Хм, хм!...“ Он као да гледаше пред собом Тићино онакажено лице са великим, исколаченим очима. Од ужаса он се стресе и главу загнури међу колена.

Не; на пољу је за цело било некога. Чуо је, збиља, тешке, јасне кораке. Он отвори врата и изађе у свежу, чисту и хладну ноћ. Јака струја хладнога ваздуха уви се са свију страна око њега као какав тешки огртач. Он осети како му сва снага задрхта и како се студен провлачи кроз цело тело. Па ипак њему се учини као да га свежина зимске ноћи поче освежавати. У глави осећао је мањи притисак; душа се ослобађала несноснога страха.

Он пође узаном путањом. Куда? Ни сам није умео рећи. Месец је стајао високо на небу и бацао своју тиху светлост преко заспалог поља. Око круна високих топола као да се издвајали венци слабе светлости. Са мирнога поља, које беше покрио са свим танки слој првога снега, одвајало се као лако светлацање од одбијених месечевих зракова. Пут је изгледао црн и тајанствен и јасно је одударао у чистој белини широке равни.

Мир на далеко. Мир, широк и дубок мир ведре зимске ноћи. Чак ни песо да се јави, чак ни кола далеког намерника да зашкрипе. Само што је од Мораве долазио слаб, непрекидан и расплинути шум.

Рајко иђаше даље. У неизвесности, у незнамом страху он је осећао потребе да тако дуже потраје. Изгубљен, бачен на широко пространство заспале ледине; изгубљен, бачен на широку стазу људскога живота. За тренутак: као поплашени коњи кад отму мах и рука изгуби јачину узде — и све даље тако, дивље и у смртном страху. Он не могаше од својих мисли. Последњи напор снаге вољине, и оне полетеше даље, даље незнано куд... Хај, како јуре и гоне! Ко ће их још задржати? Нека трчи само што трчати може!...

Потајно сажаљење савијало се око њега као какав тајанствени елуид. На широкој пустари осећао се бескрајно сам. У невољивом болу, што гасустиже, он заборави на све дотађаје данашње вечери; и Тићу и чика и

све. Био је сам, потпуно сам, са својим тешким мислима, са својим великим јадом усамљености и остављености.

— — Хе, хе, смејало се нешто у њему, дивље, подмуко. Такав је живот! Сањај о њему и куј срећу, слатку срећу, а дани јуре и месеци пролазе; година годину суетиже. Ко си и шта си?... Оставио си и свет и људе; побегао си и сакрио се од њих у својој руни тамо. Живео си за се као пустињак последњи, без збора и говора, без смеха и радости!... И док се други сунчају на сунцу свога живота, у срећи свога рода и порода, ти си остао сам, бескрајно сам, последњи изданак своје куће... А живот, а срећа?... Је ли већ све прошло, већ све?...

И њега обузе неисказана чежња за животом, за људима, за њиховим плачем и смехом. Они бар знају зашто живе. А он... јест, шта је он имао?... Као последњи

Ђачки оркестар српске гимназије у Скопљу

живео је тако од данас до сутра. И ако умре, умреће сам, као некрштен; ни свеће да му когод придржи...

„Лудило!“ помисли Рајко и нехотице удари путем што је селу водио.

... Како је све празно, празно, празно!... А на души црно, ах тако мрачно и црно као у паклу. Ништа, потпуно ништа. Ни једне искре светлости, ни једне звезде на целоме небу. Куда? На коју страну?... Опет натраг у јаму, где ни једног светлог зрака нема... Кртица? — — Јест, јест!... само оне тако живе у вечном мраку, у пустој тини.

Слаб и развучен осмех сажаљења над самим собом лагано пређе преко његова лица.

Он иђаше даље у тешкој невољи, у грозном страху. Гонио је свој живот мучећи се са тешком прошалошћу и не

могаше се с места таћи. „Без сумње све је пропало“, мишљаше он. „Све је тако криво ишло а ја нисам могао распознати!“ ...

Он махну главом. Ни најмање није умео разумети овај цели обрт. Још од увек тињала је тамо на дну његове душе бојазан пред оном моћи што се страст зове. Још некада он је тражио лагану, тиху реку, мирну као мирно летње подно; плашио се од бујице планинскога потока; од овога страшнога ветра што од једном страховитом снагом оно стално, у човеку укоревено, понесе једним подухом као отпало сухо лишће. Није за тим жалио. Боље најзад лагано сагоревати но као сјајни пламен на једанпут букнути и ишчезнути ...

И сад ето! ... Тамо на дну његова мозга рађала се чудна мисао, која је све то гледала као празно, без смисла, главно ... А стална жеља распињала је његове груди ... Живота, живота и светлости! Проживети и ишчезнути! ...

Пред њим лежало је село у дубоком сну. Још овде онде само видела се слаба светлост, где лагано продире кроз замрзнута стакла. Он прође поред једне, па и поред друге кафане. Лагано као зликовац који се боји сродне, туђе душе. На широком путу нигде човека. Из друге кафане код Спире Грка допре му тужна, развучена песма:

„Драга моја, јеси ли заспала,
„Јеси л' мени места оставила?“ ...

Глас тамаи, без боје и пронивен. Наличио је пре на последњу, надгробну песму.

Рајко мину светлост са кафанских прозора и изгуби се у споредном сокаку.

Кад би се створио само крај ње!

И он застаде, укочен од грчева, чежње, страха и очекивања.

Баш данас осећао је потребе бити с људима. Баш данас хтео им је у лице бацити оне ужасне муке што су његове груди тако стезале. И на целом широком свету он не имађаше никога другог, никога ближега од оне жене, која исто тако беше остављена и бачена. Жудња га је распињала, болестан беше од сама себе.

„Сад разумем зашто се душа вије око ње“, мишљаше он. „Наша несрећа спојила нас је и можда ће скоро доћи, да мени треба више њене помоћи него моје њој“.

Па се онда сети онога Рајка пре неколико недеља.

Самоме себи изгледао је као туђ и непознат.

А за то време шта се догодило? — Он сам не знађаше дати никаква одговора.

Још само неколико корака! Удар срца као да му се нео у само грло.

Кроз ниски прозор указа му се прљава светлост. „Хвала Богу!“ помисли он и осети као да се нешто огромно тешко откотрља са његова срца.

И пред њим опет искрсну бледо лице остављене девојке са тужним, исплаканим очима. За тренут само загнури поглед у онај лик. Нека се пробуди нови живот који су време и туђа кривица убили.

Он отвори ниска вратанца и уђе у башту. Кроз полузамрзло окно прозорско видео је Цалу где седи крај пећи.

Уплашен поново застаде. Ако га је когод опазио? Зар је о њој мало говора и иначе? Зар да и он учини да се још тежи камен баци на њу?

„Проклети сте и остављени оба двоје! Удружите јад и невољу своју!“

И лагано припући дисање на сваком кораку, он закуца тихо на врата.

(НАСТАВЉЕН СЕ)

М о л и т в а

Пут нераван, време ружно,
И све горе сваким даном,
Ал' ја ипак у град идем
На коњицу своје враном.

Летим, јурим без обзира,
Кадшто не знам ни куд скренем;
Док драгиној кући дођем —
Ја ни Бога не споменем!

Али кад се од ње вратим,
Већ се с тајним страхом борим.
Често небу очи дижем
И молитву тиху зборим!

СОКОЉАНИН

Живот Карађорђе ван Србије и смрт његова*

наменито је и за Србина свето ово место, на коме се данас искуписмо. Ово је огњиште оног бесмртног српског великана, коме се данас помен чини. Овде се уздизала негда кућа, на чијем се огњишту загревало оно срце које је куцало за цео српски народ. Овде је била кућа бесмртног Карађорђа Петровића, који пре стотину година својом снажном мишицом разви и високо уздиже заставу српског ослобођења, који разбуди Србе из дубока сна, те раскидаше тешке ропске ланце.

Одмах више ове цркве, задужбине Вождове, уздиже се брдо *Оиленац*, одакле се види скоро цела Шумадија,

је била прва скупштина, на којој је Карађорђе изабран за *Врховног Војводу Српског Народа*.

Мало даље, у десно од Букуље, плави се *Космај*, у чијем се подножју налази село *Дрлуца*, где је био први бој, где је српско оружје први пут победило.

Погледа ли се од Букуље на лево, ено се поносито уздиже *Рудник иланина*, на којој су развалине града, где је Карађорђе први пут показао вештину, како се градови опсађују и освајају.

Од овог великог круга, од питоме Шумадије, ширио се све даље и даље онај страховити талас српског устанка, који је захватио брда и планине, равни и долине, докле

В. ЕШКИЋЕВИЋ

Музиканти

та позорница оним знаменитим догађајима када Срби почеше борбу за слободу. С Опленца може се сагледати, према долини питоме Мораве, село *Вишеван*, где је први пут угледао света онај српски бесмртник, којег је дух толико сиљан био, да је задахнуо живот српској души, да је разбудио лавовско срце у српским пресима.

На другој страни, према Букуљи, ено, беле се куће села *Орашца*, где је била прва заклетва за устанак, где

није стигао до валова брзе Дрине и златоносна Тимока, до плава Дунава и тихе Саве, до врха Косовске Равнице и Новог Пазара, старе столице српских жупана.

Али мени данас није намера да износим свеколика дела бесмртног Војводе. Није ми намера да помињем битку на Иванковцу, где некадашња раја побеђује султанову војску; ни славу битку на *Мишару*, где је преплануло лице Тополског јунака у боју светлост сјајала, где је његов танак глас грмео као оркан, где се његов високи повијен стас у страховитој борби исправљао, те снагом својом представљао исполинску снагу српског народа, која

*) Говор Г. Миленка Вукићевића, професора, који је држао о осамдесетшестогодишњем помену Великом Карађорђу 13. јула у Тополи.

је толико векова прикривена била. Нећу истицати ни битку на *Делиграду*, где се повлачи сила турска пред појавом Карађорђевог, ни пад тврдог *Београда*, који су раније једва освајале стотине хиљада јевропских војника предвођене најчувенијим генералима. Нећу описивати ни оне страховите напоре 1809. године, када је само силан дух, снажна мишица и гвоздена воља Вождова одржала Србију да не падне Турцима у руке. Нећу помињати ни бојеве на Новом Пазару, на Јасици, Варварину, Лозници, ни рад његов око уређења војске и државе, ни велике напоре с вештим дипломатима јевропским. Хоћу да говорим само о последњим годинама живота Карађорђевог, хоћу да говорим о његовом животу ван Србије и о смрти његовој.

За време српске борбе у првом устанку највеће су наде полагане на Русију. И баш те наде, услед политичких прилика, изневериле и српски народ и Врховног Војводу и све војводе, а историја ће рећи зашто је то тако било. Букурешки Мир није заштитио српске интересе у оној мери колико су то Срби очекивали. Сам ондашњи руски цар Александар I признао је да Србија Букурешким Миром није заштићена ни онолико, колико се он надао.

Срби, принуђени неодређеношћу Букурешког Мира, ступили поново у борбу. И малени број српских ратника 1813. године изаше пред небројену војску турску, која нагрну са свих страна. Срби напрегоше свеколику снагу, али та снага беше незнатна према сили целе турске царевине. И Срби после крвавих бојева и великих жртава поспруше. Врховни Вожд, у најтежем тренутку, опкољен пакленим духовима и препређеним дипломатом — преваром би изведен из земље, за коју се 10 година онако храбро борио. Сам Карађорђе, у једном писму од 30. новембра 1813. године, о свом одласку из Србије вели:

„Несрећа је судбину предухитрила те је наша драга отаџбина пала више због вероломног вероломства, него због оружја силног непријатеља.“

Главне виновнике пада Србије и своје несреће именује сам Вожд. Он вели, да је ондашњи дипломатски агент *Недоба* са ондашњим митрополитом београдским Леонтијем направио план и пад Србије извео. Сам Вожд, пишући грофу Ивелићу у Русију, у поменутом писму вели: „Кад сте били у Србији напомињали смо Вашој Светлости намеру човека, који је о паду Србије радио. И ето, епископ бивши Леонтије успео је преко коленског саветника *Недобе* и довео нас је до пропасти.“

Иста ова два човека завела су Карађорђа, да пређе у Аустрију. У поменутом писму Карађорђе вели о свом преласку:

„По приглашенију вероломника ми (смо) оставили нашу отаџбину и прешли у државу Аустријску.“

Преваром овом одмах се користила Аустрија. Карађорђа дочека у Земуну генерал Црвенка, одвоји га од породице и пошаље у манастир Фенек под оружаном стражом. Аустријске власти оплене му породицу до голе душе, скинувши им и хаљине с леђа, што су од вредности биле.

Пленећи и отимајући од оних који су тражили уточишта, полицијски старешина у Земуну рекао је жени Карађорђевој: — „Подај госпо сад срамно, то вам је учинила ваша Русија; а да сте се држали нашег двора, не би сад тако срамно давала.“

Добивши Карађорђа у своје руке, Аустрија га је слала из затвора у затвор: Фенек, Голубинци, Варадин и Грац јесу места, у којима је тамновао Вожд под јаком стражом. За то време кувало се разним обећањима да се придобије Карађорђе. Нудила му се и владалачка титула, само да буде веран од Беча Бесару. Карађорђе је то одбио и падао се да ће га руски цар снасти.

Скоро годину дана тамновао је и туговао Карађорђе по аустријским тамницама, докле га је народ његов у јаду, бежећи испред турских делата, довикивао:

„Бје си данас Петровићу Ђорђе?
„Бје си данас — није те не било?
Зар не видиш, јада не вићео
Да ти Турци земљу освојеше.“

Најпосле, заузимањем руског цара, избави се Вожд аустријских тамница и пође у Бесарабију за Хотин, где је стигао тек 6. Митрову-дне 1814. године.

У Русији, у Хотину, Карађорђе је провео до Таковског Устанка, радећи да помогне Србима и чекајући време да се врати у Србију. Кад плану устанак, позвао га, и Срби из Србије и они који беху у Аустрији, да дође у Србију. Али, налазећи се под заштитом Русије, не могао доћи без допуштења цара, већ одмах скупн око себе војводе, које су биле у Бесарабији, да се договоре, како да се помогне српском народу. Реше, да се обрате цару Александру, да заштити Србе од нових турских насиља. Молба би написана 22. јуна 1815. године и послана цару по Младену Миловановићу и Михаилу Чардаклији. У овој молби износи Карађорђе узрок новом устанку Срба. Слика у најживљим бојама страховита насиља турска и завршује молбу овим речима:

„Бедни народ српски у последњем издицају вашије „Богу и Вашем Царском Величанству, своје најмилиштва вијем Заштитнику за брзу — ма којим начином помоћ —, и пуну наду полаже на Вашу највишу милост. Позвао је и мене у отаџбину, али ја, пошто сам под заштитом „Русије, без Вашег најмилиштва нијем налога нисам им могао „ништа одговорити.“

Одмах за овим послао је Карађорђе у Србију Вујицу Вулићевића, да се нађе поред његова кума Милоша. Уз то му је казао место, где је у Тополи био закопао 12.000 дуката, да их ископа и преда Милошу да их он употреби за прве потребе народне. Кад се Вујица састане с Милошем у Болечу близу Београда, и кад Милош саслуша поруку свога кума зашита Вујицу:

„Шта мисли Карађорђе? Хоће ли овамо и кад ће, „ако неће сад? Ово се отвара нов рат и Бог зна како „ћемо се и кад умирити; а он би то све сад, после то- „ликог свог и народног страдања, боље и вештије умео

„него ја и ти и ико други, кад њега и Руси и Турци добро знају.“

И заиста, у време оних великих напора у овом новом устанку, вероватно су Милошу ове речи од срца потекле.

Међу тим она Карађорђева молба стигла је руском цару. Он се сети неправде учињене Србима Букурешким Миром, па, пошто је сад била сатрвена снага Наполеонова код Ватерло-а, он науми да се заузме за судбину српског народа. Српско питање истакао је као „*питање части за Русију*.“ И после неколико дана руски посланик на Порти запита султана: „Какав се то рат води у Србији противно Букурешком Миру?“ — Осим тога Русија поче прикупљати и војску на граници Турске чинећи диверзију у корист Срба. Све ово беше последица молбе Вождове. То беше једна од великих заслуга Карађорђевих, која се до данас редовно превиђала.

Видећи Порта да може запливати у нов рат с Русијом због српског читања, похита да се измири са Србима. Зато нареди Марашлији да се пошто пото измири са Србима и Марашлија се измири. Ето, како је Милош први пут дошао до мира крајем 1815. године.

Карађорђе презими 1816. године у Хотину а у пролеће већ га налазимо у Петрограду заједно са Младеном Миловановићем, Антонијем Пљаквићем, Михаилом Чардаклијом и писаром Лазом Тодоровићем. Намера овог његова пута беше замолити цара да буде милостив изабавити народ српски од Турака и да га пусти да иде у Србију.

Милош, који се на онај начин измири с Марашлијом, не само да не желаше да Карађорђе дође сад у Србију с оним војводама из Бесарабије, већ не трпљаше ни оне који пређоше из Аустрије. Стојан Чупић још раније, 1815. године, би издан Турцима; Петар Молер и Радич Петровић удављени у Београду а Мелентије Никшић убијен у Шанцу. Стога, чим сазна да је Карађорђе отишао у Петроград цару, пошаље свог политичког агента Михаила Германа да удари на Бесарабију а одатле заједно с Петром Добрићем у Петроград па да поради где треба не само да се не би вратио у Србију Карађорђе и друге војводе што су у Русији, већ да им се забрани мешати се у ма какав посао који се Србије тиче.

Герман је крио намеру својега доласка, али је Добрић то сваком причао, па је и Карађорђе дозвоао за све то. И 12. јуна 1816. године написа Милошу писмо у коме га прекори и напомене, да такав рад не води општем добру. У писму вели: „Такве силетке наносе стид не мени, већ народу, коме сам 10 година управљао.“

Његова љубав према народу била је толика, да није гледао на ове силетке које су против њега сповале. Док је Милош радио преко Германа да Карађорђе не дође у Србију, дотле Карађорђе, по истом Герману, пише Милошу 29. јуна 1816. год., и извештава га да се у Мелентија Никшића налазе на чувању његових 4000 дуката, те му шаље признаницу, да новац узме од Мелентија и употреби

на народне потребе. Писмо је пуно тоpline и љубави према народу и жалом што га због кратког времена не могу у целини навести, јер је верно огледало племените душе бесмртног Војда.

За време својега бављења у Петрограду, Карађорђе је три пута пред цара излазио. Али његове жеље нису се могле остварити. Од цара је добио одговор: да повратку његову у Србију сад није време. И он се с тугом на души врати натраг у Хотин.

Септембра 1816. год. потражише пасоше од власти и Карађорђе и војводе, да се врате натраг у Србију. Власт, око 1. децембра, даде пасоше свима, осим Карађорђа и двојице његових писара. Али како беше пао велики снег и настала јака зима, то и војводе остадоше за ту зиму у Бесарабији.

Међутим још раније, 1814. год., беше основано грчко друштво названо *Хетерија Филике*, коме беше задатак да побуни и ослободи све хришћане Балканског Полуострва. Неким поглавицама тога друштва паде на ум, да Карађорђа, као највиђенијег ратника и најчувенијег међу свима на Балкану, уведу у то друштво. Тога ради пошаљу из Јаша у Бесарабију *Ђорђа Олимпија* званог *Ђорђа*, који се раније, још из ратовања, познавао с Карађорђем, да се састане с Карађорђем. Ђорђа без пасоша допадне затвора у Кишењеву, те га власт једва пусти на јемство Луке Лазаревића и Добрића. Из Кишењева отиде Ђорђа у Хотин Карађорђу и састану се негде око Божића 1816. г. Ђорђа изнесе пред Карађорђа жељу најглавнијих чланова Хетерије.

Карађорђу, који је чамно у туђини, синула је пада, да на тај начин може доћи у отаџбину, да може видети она брда и поља где је света угледао; да може видети земљу, за коју се 10 година борио, коју је својом крвљу толико пута оросио. И Карађорђе је пристао, тражећи само да се то чува у тајности. Али тај посао, због велике зиме, одложи се за пролеће 1817. године.

И у Кишењеву и Хотину зучкало се да Карађорђе намерава на пролеће поћи у Србију, али како, то се није знало. Из Бесарабије за ту намеру јављено је Милошу. Милош, страхујући од те Карађорђеве намере, посла још 4. марта 1817. године молбу руском цару, у којој га „колениприклоно“ моли да се Врховни Вожд и оне војводе с њим никако не пуштају у Србију, већ да се што више удаље од граница подунавских кнежевина. Истога дана писао је и руском државном министру грофу Каподистрији. Да ли утицајем ове молбе или из којих других узрока, не зна се, тек је од Карађорђа тражено да се уклони из Хотина и повуче дубље у Русију. И он је пристао да иде у *Милгород*, у Тавријску губернију, можда и с тога да би заварао траг својим намерама.

Крајем маја 1817. год. Карађорђе са својим момком Наумом Криаром и Ђорђаћем тајно остави Хотин, пређе преко Прута, дође у Јаш, где проведе неколико дана, па га Ђорђаћ одведе ноћу у врт куће Инсилантове код Га-

лате близу Јаша. Ту је остао 4 дана и за то време имао је три ноћна састанка с првацима Хетерије.

На првом састанку ступио је у Хетерију и положио заклетву за себе и цео свој народ на вечиту мржњу против Турака и да ће свима силама радити, да се сви хришћани под Турцима, без разлике народности, ослободе турског јарма.

На другом састанку решено је да, чим дође у Србију, узме управу земље у своје руке помоћу својега угледа и својих веза. Прва брига да му буде подићи у Србији школе, да подигне фабрике за ливење пушака и топова, који би се употребили кад дође време.

На трећем састанку договоре се, како ће Карађорђе доћи до граница Србије.

Члан Хетерије Михаило Леонарди, Целононезац, поданик руски, набави пасоше за Мехадију за себе и двојицу пратилаца т. ј. Карађорђа и Наума. Одмах за тим погоде велика кола (бранованска) у којима сместе Карађорђа да лежи као болесник кога воде у Мехадију. Ово је учињено тако с тога, да би се избегла опасност од аустријске полиције, која је могла познати Карађорђа по необичном узрасту и масти лица. Јоргаћ допрати Карађорђа до аустријске границе, и Леонардо преко Буковине, Трансилваније и Баната, срећно избегнувши аустријску полицију, доведе Карађорђа у *Белу Цркву* у Банату, где је провео неколико дана у кући Чучук-Стане. Затим на Петров дан 29. јуна 1817. године пређе Дунав код градића Рама. Ту га позна кнез Максим Рашковић, који је био ђумругија, па како се Карађорђе није хтео казати, а био се прерушио и косу оврадио, то се Рашковић чинио невешт. Карађорђе одатле преко Пожаревца, Ливадица дође на Мораву код Орашја и пређе је, па се састане с Вујицом Вулићевићем код Велике Планае. Карађорђе је још раније Вујици био послао једну мараму затворене боје, с једним завезаним чвором, као знаком да ће доћи.

Кад се састане с Вујицом, овај му рече: „Зашто, господару, дође у ову ватру?“ Карађорђе се љутну и одговори му: „Не знаш ти, што сам ја дошао!“

Вујица, преко *Анте Протића*, јави Милошу у Београд да је дошао Карађорђе. Милош кад то чује пренерази се као громом погођен и једва је могао зацитати Анту: „Шта је поручио Вујица?“ — Анта му испоручи намеру доласка Карађорђевог, и Милошу се обрте око главе

она соба у којој је разговор вођен. Паметан и гипког духа, Милош одмах схвати свуколику опасност доласка Карађорђевог. Па пошто су пре четири месеца пале главе кнеза Симе Марковића, Павла Цукића и капетана Драгића, то нека падне и Карађорђевог. И он се реши: да убије бесмртног Војводу, својега венчаног кума. Одмах се договори с Наумом Ичком и Павлом Сретеновићем о начину, како да се то изврши. И одлучише да то мора извршити Вујица. С тога Анту Протића одмах баце под стражу, а 7. јула саставе писмо Вујици и потпишу свих дванаест нахијских кнезова, који тада не беху сви у Београду, па по Павлу Сретеновићу пошаљу Вујици: да Карађорђа лиши живота и главу му у Београд пошаље. Ако то не учини и своју ће главу изгубити.

Кад је Милош све ово уредио и оштро наредио да се изврши, оде са неколико својих присталица везиру у град и јави, да је Карађорђе дошао. Везир се сневесели, па после дужег ћутања рече: „Ако је дошао са знањем двора руског, онда нека ми слободне дође, али ако је другаче дошао, онда те опомињем, Милошу, да будеш веран султану и да одржиш мир у народу, а ево ти на услугу сва моја војска која се у Србији наводи, и обећавам да ћу, ако потребно буде, за кратко време скупити 50.000 људи.“ Милош одговори, да му није потребна војска већ да ће он са својим људима досадити Карађорђу.

Док се овако смињало, како ће се се извести ово страховито дело, дотле се Карађорђе бавио по селима око Велике Планае а највише у Радовањском Лугу, па трлу неког Драгића Војкића.

Ту је бесмртни Војда, тај несравњени српски ратник, пре 86 година, у вече 12. јула последњи пут гледао како сунце својим светлим и топлим зрацима обасјава ону земљу за коју је он десет година ратовао, коју је толико пута својом натолио крвљу. Сутрашњи дан, 18. јула 1817. године, није затекао жива Великог Карађорђа. Његова се родољубива и јуначка душа виноула у наручја Свевишњег, а глава му је ношена његову куму Милошу Обреновићу. Душа бесмртног Војде отишла је, а дела велика и славна остала су да се помињу докле год траје јунаштва и слободе, докле год траје и једног Србина који слободу цени.

Завршујући ову тужну историју о трагичној смрти Великог Војде из дубине душе кличем:

Слава му!

Ruines d'un château

(К фантазији Ј. ЧАЈКОВСКОГ Бр. 2).

Магловита прошлост прикрива стијење,
На коме се древне развалине дижу
Завијене тајном времених таласа,
Што се нагло губе и у вјечност нижу.

Ноћ је

Дубоки мир се шири
Под велом невиди тавног
Трнова ружица мири
Пучином покоја равног
Тек лаор продире меки
Из сфера мртвих, далеки'.

Посвуд је живот клон'о,
Ни гласа људскога нема;
И свето позовно звоно
У храму уклето др'јема;
Под руком самрти више
Ни цијетак ситни не дише.

Ах, ту је уснула вјечност,
Гдје дивља ружица цијета,
Гдје тупа тишина само
Понире изнад сијета
Ко уздах нечерње сјене
Западом обаврене

Лагано се ноћ увија
Око древних развалина
И прикрива прошлост
њину

Да не сину;
Као н'јеми, крвни знаци
Кад небески упру зраци
Своју свјетлост
У ту тмину

Много је умрло људи, много
јунака пало,

Ал' једни су само моћни
да живу у гробу свом,
Над једним Еребос крили, над другим лавор цијета
И зубља бесмртне славе изгара пламеном.

Магловита прошлост прикрива стијење
На коме се древне развалине дижу
Завијене тајном времених таласа
Што се нагло губе и у вјечност нижу.

А бл'једи мјесец
Загледа у њих:
Ко да би хтјео

Да скине veo
Трагове што је
Сјају замео;

Да св'јетле зраке
Жаруље ноћне
Васкрсну својом

Небеском моћи
Уснулу прошлост
Из сјетне ноћи ...

Ал' камени знаци
Зан'јемели стоје
На разбоју коби
И прошлости своје;
Јер немила судба
Не издиже руке
Изнад жртве ове,
Која се без муке

Улазак у манастир Св. Арханђела

Сна подаје снази
Што се смрћу зоне ...

И мирно се ноћ увија
Око древних развалина
И прикрива прошлост њину
Да не сину;
Као н'јеми, крвни знаци
Кад небески упру зраци
Своју свјетлост
У ту тмину ...

Душан С. Вукић

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНА ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋА

(НАСТАВАК)

XVII

Дакле свршено је. Шемси-паша је на чисто; али му је сад сто пута горе, већи стид, срамота, и жене му се свете! осветила му се Фати-султан... Све мисли на њено ново венчање, и на њен селам који му пуномоћник предаде, показа; с њим леже, с њим устаје; како ће кроз град с катраном на образу!... „Мисли сад, кад ниси пре мислио. Затвори се у харем, као твоја жена. Њу је затворио од младости закон; тебе под старост твоја лудост. Хтео си, учинио си, осрамотио си се, на сад седи, ако хоћеш да се људи не подмигују кад те чаршијом виде, да се жене не кикоћу кад те махалом опазе“. Тако мисли; а после куне брод који хаџуз-Ахмеда и његов харем из Цариграда понесе, и тахтариван који рођану цара царева у његов пашалук донесе. Ни он излази из ковака, ни пашиница, ни пашин, Бал-беј. А буд се оволико осрамотише, ту да бар више не страхују, друкчије би било, лакше.

Мисли паша како да се опрости страха, кад не може срамоте, никад ни до века; мисли и са женом се покатакад, дању, а и ноћу, разговара. Она вели да испрате Бал-беја у Цариград... „Какав Стамбол, женска главо! Зар мислиш да је Војнацима Стамбол далеко?“ — „Е ја друго не знам... У Брусу, код брата ми“. — „Еј! Стамбол и Брус, комшија и комшика“. — Валла! тако. Шта да се ради, аман, Јараби!“

Једно јутро, пашиница устаде, уми се, узе абдест, отклања јутарњу молитву, па изиђе пред пашу, нешто да му каже. Он седи у једној затвореној софи крај мангала, у антерији и ђулаву, скрштених ногу, и пуши. Загледао се кроз прозор у голо дрвеће. Хладан, зимни ветар лула гране, голе. „Као диленсије (просјаци): голе, кладе се, милостињу траже, јок од људи, него од Алаха. А Алах, благ и милосрдан, није као човек: да јаспру, па се големи, милостињу дадох; дариваће их прво цветом, па лишњем, па родом, Он, благ и милосрдан, и оком неће тренути. Алах! Ама и осветљив си. Ко на тебе један час заборави, сто година му се светиш“.

Из мисли га трже пашиница.

— Пашам, чешем'и нури. (Пашо мој, очни ми виде).

— Што има, ханум?... Седи.

Она седе ниже његова шилтета.

— Сву ноћ нисам спавала..., и ти... чула сам где у поноћи изиђе... Нисам могла спавати, мислила сам, и смислила сам да...

— Нека је хаирли (срећно)!

— Да зовеш, очни ми виде, пашу Шкодралију: да он иде мула-Халиму. Он може да... И узе му нешто шаптата; шапће дуго.

— Ашколсун! Сто пута нека ти жена савет да, једанпут га прими. И ја ћу да примим сад, једанпут, твој савет. Паша Шкодралија ми је као отац, воли ме, јер ме мој отац, његов друг, на самрти њему у аманет оставио. Кад сам млад био, често ми је мејтуп (писмо) праћао, учио ме, световао ме, и говорио ми: „Ако те снађе, не дај Боже, нека лошотиња, тражи помоћ у мене... А он је оном топличком нуку, медведи, и земљак, и друг, и добар пријатељ... Оћу да му пратим мејтуп и у њему селам сад одмах.“

И отури чибук, а узео: перо, дивит и хартију... Прво зажмуре, па поче гушћим пером с десна на лево...; па колону пише. Испрати писмо по тројици; страх га да се један у путу не разболи, те да писмо не однесе.

И скадарски паша, чим прими писмо, и проучи га, пође на пут. Дође у Лесковац, сину својега умрлога друга.

Шемси-паша му све каза... Посла га мула-Халиму на разговор, и на договор...

— Мула, стари друже, пријатељу, рече мули скадарски паша (пошто се с мулом изградио, упитали се за јуначко здравље и испунили по три чибук), крунан човек, као мула, мулиних година, у ђурку расеченом позади од пета до струка. Голем сам пут, пријатељу, учинио, и нека Алах да да ми је за вајду. Ти, мула, пријатељу, чуо сам, оћеш још да се светиш Шемси-пашин? Доста! Довде што си правио, сваки рече аферим! одавде што би, сваки би рекао јазук! Алах за један грех једну казну, за голем голему, за мали малу. Ти, мула, пријатељу, оћеш две! Немој! Срамоту си за жалост; немој још и жалост за срамоту. И после, мула, ти си се светио како се Арнаути не свете. Камо да си му убио сина, а да не направи оно што направи. Ама кад је било, хајде се са Шемси-пашом измири.

Мула извуче ђилибар на чибук из уста, па се загледа у пашу.

— Што ме гледаш, мула? Не зборим ли добро?

Он ништа не одговара. Гледа га.

— И после, мула, Шемси-паша се заклиње у Алахову љубав да није целат; да ти није он сина...

— Аман, пашо, главо Скадру! Аман!... Ха! ха! ха! Бездушник! И лаже и узима у уста Алаха и пејгамбера! Јараби, како трпиш?! Како му не пустиш у зиму врео камен на главу, да му размреш главу... Из пакла камен да пустиш...

— Остави мене да зборим, мула, гост сам ти... Тако! Пуши и слушај. Он није целат, заклиње се. Сина су ти, мула, убиле харамје; он оће...

— Алла! Ху! Алла! Ху!...

— Мула! Мула! Ниси дервиш...

— Нисам дервиш, али ћу да постанем, и папаз ћу да будем, од чуда... Чудо! Чудо! Чудо!... Толико ли може Турчин да лаже?! Харамџе сина мојега...

— Мула! Полако, пријатељу! Не треси се! Да плачеш, да кукаш, да се смејеш, да певаш, па ништа... Аман, за Алахову љубав, пусти све да кажем... Није, каже, целат; ама кад ти... он ће ти платити крвину. Крвину понекад плаћа све село где је крв учињена. Је ли?... Овде би требало сав град да плати, Прокупље, ту је крв учињена. Ама Шемси-паша то неће: неће да удара намет на сиротињу. Турски репови крв учинили; турска ће глава да плати. А? Говори сад мула?

Мула сад опет ћути. Гледа скадарског пашу.

— Кад си био млад, твоје су ми очи биле књига, писана на арнаутски. Сад ту књигу гледам, а ништа не могу да разберем. Да ли се књига много читала, па се слова побала; или сам ја толико остарео да ништа не видим? —

Мула ћути.

— Ти ћутиш, мула, ја ћу да зборим. Селам ти од Шемси-паше: хиљаду лира уместо хиљаду гроша; и коњак у Румелији, и један у Анадолији; и чифлук у Тракији, и један у Македонији; и даје ти сву ергелу из Мире; и даје ти све робље из коњака; и даје ти...

— Аллаа! викну мула колико може, и отури чибук од себе далеко; жар се просу по Ђилиму, а он то не гледа, него рашири руке на груди, притисну их, и узме да јечи, да стење; брада му се узме трести, много; кишом му грунуше сузе...

— Што ти би, мула?! пита паша зачуђено, видева овако промењена, необична.

— Аллаа! простења мула, а не диже руку с груди.

— Да те не прободу?

— Прободу ме нож; ударише ме куршуми. Алла! Алла! Рана!...

— Од шта рана, пријатељу?

— Оћеш да ти причам једну причу, мој пријатељу? Оћеш да ме слушаш?

— Причај, пријатељу. Слушаћу те од сад па до века.

Мула непрестано држи груди, клати се и поче причу полако, тужно, не гледајући у пашу, него у шарен Ђилим на поду.

— Био један човек, ко зна одавно, у старо време, па скривно нешто; а суд нареди... нареди суд да се ископа руна, да се тај кривац закона у њу таман до појаса, и за четрдесет дана, који год мимо њега прође да га каменује. Ископаше руну, закопаше га онако како је суд наредио; и за тридесет девет дана ту био, ни јео ни пио, и који год је прошао, на њега се каменом бацио (ко великим, ко малим, како је кому срце било), и он жив, нигде ране, само понека модрица! Чујеш, пријатељу?... Кад би четрдесети дан, ето ти једнога; баци се на њега, ама не каменом, него ружом. И види чудо! Груды му се расцепише, на двоје, а из ране покуља крв као из кладенца вода!... Опет пролази свет, али га не каме-

нује, и ако има рока још до мрака. Пролазе људи и чуде се: „Алла! Алла! Ко ли га четрдесетог дана уби, кад за тридесет девет нико не могаде. И чиме ли га, Алла, удари, кад је рана оволика?“ Пролазе људи и мисле; а ето ти је једна жена, па не могаде да прође, но застаде и пита: „Је ли, Бога ти, чиме те ударише толико?“ — „Ружом“. „А, шегу тераш. Како може да расцени груди ружа, кад није могло камење?“ — „Камењем ме удараху зланици и непознати; ружом... пријатељ“. То рече па издахну.

Мула ућута, а још се клати и држи груди, још гледа у исту шару Ђилима; скадарском се пашу узме трести брада, као мало час мули, и ударише му сузе на очи. Поче да се клати као мула, оставив чибук, и говори:

— А, пријатељу, јазук! То ли ти је нож, мој говор? То ли су ти куршуми, моје речи?... Није, пријатељу. Нисам мислио да те ударим ни каменом ни ружом; само сам хтео да ти кажем аманет и селам. А ти знаш, мула, мој пријатељу, да за непредат аманет на овом свету дрхте руке; за селам на оном носи се товар од хиљаду ока. Немај срца на мене! А ово што ти казах, адет је. Ти тај адет знаш како си сазнао за себе. За крв или крв или паре; а паша ти селам послао...

— Слушај, пријатељу. Од Шемси-паше си селам мени донео; од мене носи селам Шемси-пашу: Да оћу паре за крв мога сина, ја бих узео онолико колико се узима: хиљаду гроша, ни јаспре више. Ја нисам трговац, нити мога сина крв хеспан, а он се за ту крв погађа; уместо бакарних грошева, златне ми лире за њу нуди, срам га било! И нуди ми маљ његов, коњаци, чифлуци, ергелу, робље, срам га било! И опет га срам било! И још једанпут га срам било! загрме мула, пустив груди. Шта су коњаци, шта су чифлуци, шта је ергела! Да ми је са селамом пратио танију од Стамбола с његовим Сарај-Бурну, где је сарај султан-Махмудов, с Ат-мејданом, где изгубише јеничари, са султан-Ахмедовом цамијом, где се чува Санцаги-Шерије, с Аја-Соџијом, с турбама, с текијама; и танију од Шама, елмаза Сирије, и танију од Смирне, чепенку Анадолије, ја бих па рекао, срам га било!... Они, Стамболије, Турци, продају и купују живот, тело и душу, и слободу туђу; ми овде у Топлици, под Јастрепцем, јок. А коњ, а во, а човек — у њих све једно. За једнога роба даду пет стотина гроша, за другога пет хиљада, за трећег петнаест, као за ата. Ми овде хиљаду гроша како за крв мулина сина, тако за крв последњег сиромаша. Није ли тако добро? Алла! не праћа по душу богаташа једнога, а по душу сиромаша другога, јок: све један долази... Азраил, па Азраил. Тако, пашо, пријатељу.

— Е кад је тако, слушај, не срдн се, ево... И извади из недара кожно кесу, велику, па је стаде дрешити.

— Шта ћеш, пашо?

— Хиљаду гроша.

— Немој... Вежи кесу, па је врати у недра... Нећу за мојега сина крв паре да узмем, а оћу Шемси-

пашу да оставим. Јербо, добро збориш: и Алах за један грех једну казну... А Шемси-паша, змија погана, ако искаш, добио је две: ја сам змији размрскао главу; Фатисултан трушину. Остаде јој читав само реп... Нека јој га, нека се заките њим Турци... Кад умртви човек неког човека, па и на мртвом низму тера, није више ни он човек. Одавде ако ћу даље, срамота ће у воду да потоне, жалост ће на воду да искочи: сваки ће узети да жали Шемси-пашу.

— Тако, тако, пријатељу.

— Е, кад је тако, носи му селам: од мене нека не дрхти његова ханума; син нека му по граду сербез ходи; он, иштајући се, нека не преза. Враћам му слободу, то могу; не могу бео образ. Сам га је на *комар* турно и изгубио. А за каљаво чело и катрањив образ што му могу ја?! Сву Топлицу и Ветерницу да исцрпем, па ништа: јер при, прљав образ није што прљаво алина... И чуо сам, пашо, да га сад зову Шемси-паша „Дангалија“. Што ћу му ја. Сам је зарадио то презиме, стекао дангу (ожиљак)... Ха, ха, ха! Што ко чини, све сам себи, и добро и зло... Носи му селам, пашо, пријатељу, од мене нека више страха нема.

— Беса, мула?

— Беса, пашо!

— Ејвала, мула, пријатељу! Што Шкодра роди и јунак је и наметно је. Ејвала!

И испушине пријатељи још по три чибук једно за друго; и остаде паша као гост мули три дана и три ноћи: једоме печене кокошке, банице; пише каву и шербет и водиче разговор о свачему, о прошлом срећном времену, о јунаштву, и о младости и ашиковању, па се опростише. Паша оде у Лесковац, да однесе пријатељеву сину од муле селам, а мула у Топлицу, да каже Арнаутима е се са Шемси-пашом измирио.

Никад Арнаути, Војњаци, нису гори били. Крв хтеде пасти, да се покољу међу собом, јер једни одобравају измирење, други не одобравају. Али и сад мула сиђе с куле, па кроз разјарену руљу, све од једнога до другог, говори им, обавештава их, моли их да не учине крви, да га не осрамоте сад под старост — *бесу* је дао...

Али уместо Шемси-паша „Дангалија“, примив мули селам, да пусти сина по граду *сербез*, оно се нешто друго говори.

После одласка скадарскога паше из Лесковца, једно јутро, рано, из Лесковца је изишао дугачак караван: коњићи, магарићи, а камила им предводи. На магарићима пуни џакови, на коњићима Арани, на камили кадуна: јанимак јој све лице сакрио, а очи, плаве као зумбул, преда се гледају. Дуга поворка она оде пут Врање...

— Чији је караван?

— Ахмеда туцара (трговца).

— Шта носи?

— Кононице.

— Која је та ханума на камили?

— Лејле, Лејле-ханум, шаир (песник)-девојка.

— А Арани?

— Ашици. Сваки има саз под мишком, зар ниси видео? Од града до града иду, ударају у саз, песме ваде и певају, па дођоше и у наш Лесковац, ама им даде сургун Шемси-паша.

— Туцар, шаир-девојка и ашици! Кононици и сазови. Хм!...

— Истина за чудо; ама...

— Ама зашто је из Шемси-пашина конака, тога дана, пред зору, на задња врата изнесен некакав гдно дугачак џак, и однет у дућан Ахмеда-туцара, одакле се после караван кренуо? И зашто се уочи тога дана скидао у Ахмедовој авлији гар с тенцера?

— Гар с тенцера..., не знам, осим за Аране... За џак: Шемси-паша је, може бити, послао по шаир-девојци и ашицима неком своје досту топличких јабука...

— Или бџл (мед), ако се може бал у џаку носити; а бал се претворио у дућану Ахмеда туцара у кадуњу са зумбул-очима.

— Биће... Свашта може бити. А Шемси-паша ако је изгубио образ (Вај! Да ме чује!) није и намет; и зна причу *Јарац и Вук*... Кад је оно ударио рогом јарац вука, опростио му вук, али нису вучићи.

(Свршиће се)

Тенералова кћи

— РОМАН —

написао

Њ. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

Сјам се ових старамајчиних речи, као да их сада слушам, те сам их забележила скоро дословце. У томе часу, када ми је то говорила, ја их нисам разумела, али се бејаш дубоко замислила.

„Ах, болести моја! Сметаш ми да своју историју испишем потанко и по реду. Пет минута држала сам перо

и већ ми испада из руку. Уморила сам се, кашаљ ме гуши, не могу да пишем. Да ли ћу моћи довршити, да ли ћу доћи до онога часа када ћу имати право да напишем: „Легла сам ево у постељу са јасним сазнањем да ћу умрети...“? А шта ће бити ако умрем раније, пре него што дођем до тих речи? Није добро. Писаћу краће.

„Старамајчица, коју сам увек замишљала како седи у наслоњачи и везе, дошла је, како сама вели, до своје мете. Лежи у постељи а Семен Андрејевић вели, да ће нас оставити данас-сутра... Не зна се од чега болује, — просто старост, „мета“. Старамајчица је заспала и у сну умирла...

„Неугодан ми је живот у нашем богатом стану, неугодан јер ништа не волим. Старамајчица ме је по мало и разумевала, али мама и отац... Зар њима да кажем шта је у мојој души? Не, читава је провала између нас...

Седим на дивану у гостинској соби, сама самцита. Сутоп. Загледала сам се, а не знам у шта. Чујем тихи разговор у кабинету: „Шта је то с нашим дететом? Не можеш је познати! Вене, бледи, туђи се... Семен Андре-

дође ретко кад. Шетам по врту, идем по пољима, залазим у шуму, радим све оно што сам пређе с Лидом радила, када смо били овде; али је у души мојој пређашња хладноћа, и све ми се чини да ме нешто очекује, нешто што морам учинити. Старам се да мислим о оцу, о мами, да мислим о њима с поштовањем и с љубављу, али чим се сетим Лиде, у мени се буде непријатељски осећаји према њима... Сећам се и кнеза, али са презирањем.

„Почињем осећати да мој живот није ни по чему радост за мене. Каква радост, кад никога не волиш! Понекад ми дође и мисао да се нема ни због чега живети. Мама ме гледа тужним очима и видим како је забринута. — „Шта је то с тобом, дете моје?“ пита ме с пуно љубави, а ја ћутим и не водећи рачуна о њеним

А. Д. Кившенко

Риволов

јевић наваљује да је одведемо ма куд у Италију... Треба похитати...

„Ја не ћу у Италију. У моме сећању јасно и разговечно понављају се речи покојне старамајчице: „Ако хоћеш да волиш човека — учини ма што за њега... Осетићеш да не живиш узалуд, него да си некоме макар од најмање користи“. Али кога да волим? Шта ја могу да учиним човеку, када не знам ни где је он и кад ништа не умем?

„Због очевих послова не отидосмо у Италију. Ја и мама проводисмо лето на Рјазанском имању. Папа нам

осећајима.

„Размишљам о оном што ми је говорила старамајчица. И доиста, до данас нисам никоме никаква добра учинила! Та ево све до сада ја сам само злоба и ништа друго.

„... Мама је у ужасу. Отишла сам по ручку де шетам, али се ни у вече нисам вратила. Прође чај, прође вечера — у кући забринутост: прегледаше свугде, послаше људе у врт, у шуму, поред реке; чак су помишљали да ће, може бити, наћи мој труп. Мама је плакала, очајавала, падала на колена пред иконом.

„Вратила сам се кући у 4 часа изјутра, када је већ почело свитати. Ноћ сам провела у избици код Августина. На то нико није могао ни помислити. Августина је живела код нас у селу близу двадесет година. Пре је била бона у нашој кући.

„Једном је била добила од својих рођака писмо, које је тако потресло ту тридесетогодишњу жену, да је добила чак и удар. Изгубила је ноге, и од тога доба не излази из своје избе, коју је добила по очевој жељи. Свакога дана слали смо јој храну а добивала је и малу пензију. Једна старица налазила се око ње. Једна Августина умирала је од досаде и необично се радовала кад би је когод посетио.

„Отишла сам к њој. Требало је видети оно њено одушевљење. „Мила моја! Анђеле мој! Злато негледано! Лепотице!“ — понављала је и почела говорити, говорити без краја. Причала ми је о своме младожењи, који јој пре двадесет година беше обећао да ће је узети, само ако буде имала 500 рубаља. Отишла је била од своје родбине и текла, чувајући своју месечну плату. Већ је била дотерала до 200 рубаља. Кад у један мах — извештај: нашао је у Ревелу другу која је, по свој прилици, већ раније скупила капитал који је тражио, и ожени се њом. Какав положај за већ зрелу девојку коју младожења одгурне!

„Изгледало је, као да никада неће довршити своју историју и своје мисли. Покушавала сам по стоти пут да одем кад је време било, али она, нагубивши у својој незаслуженој тамници рачун о времену, непрестано је молила:

„— Лепото моја, остани само још који тренутак! Не знаш како ми је лакнуло што се могу с ким разговарати!

И ја остадох видећи да је њојзи збиља лакше. Око четири часа изјутра, она се у један мах уплаши што је тако доцкан, па ме посла кући, захваљујући ми непрестано.

„Затекла сам улакану маму, али сам у кућу ушла с осмехом. Осетих у грудма осећаје задовољства. Учинила сам нешто другаче, била сам од користи и нисам узалуд проживела шест часова свога живота. Сцене, пребацивања, сузе...

„Сцене, пребацивања, сузе... Често одлазим Августина; била сам два дана код Дуње, наше вратарке, када се разболела од грознице... Тражила сам од маме тридесет рубаља, када је пао Пахомов коњ те више није могао довозити жито из поља, па сам му их дала, и он је купио другога коња.

„Сцене, пребацивања, сузе... „Шта то радиш? Завлачиш се у ђубре и гад, излажеш се опасности да се заразиш Бог зна каквом болестином... Ти нас компромитујеш!“ Наставила сам како сам почела. Сваки пут, кадгод бих учинила ма какво добро другаче, осећала сам се помирену са свима људма.

„Дође отац. Одржаше породични савет и решише: да мама иде са мном у Италију. Ништа друго не моглоше пронаћи за моје умирење. Означеше и дан поласка. Али у очи тога дана ја се спремих и отидох сама.

„Признајем да је такав поступак био и сувише оштар према оцу и матери. Они су ме волели и у мене су гледали као у сву срећу своју. Али ја сам већ знала, према искуству, да ће се лако измирити с том несрећом. „Може бити, мислила сам: не ће проћи ни шест недеља, а они ће ме сасвим заборавити“... Отидох у Одесу, где сам знала, ако ништа више, бар какве су и које улице.

„Није потребно причати ни како сам отишла ни како дошла. То је био скоро једини логични излазак из корака који сам учинила. Отац је долазио, опомињао, претио; али ме није могао одвести, јер би то било што и старо дрво vaditi из земље заједно с кореном на га пресађивати на друго место: престало би расти, увехнуло би...

„Већ сам дошла до свршетка. Тешко ми је држати перо. Болест ме испила. Умрећу сутра а може бити још и данас. Али мисли рођевима лете по мојој глави. Ево једне од њих: задовољна сам својим животом. Иако ми је само што је тако кратак, али је ипак трајао толико да могу рећи: нисам узалуд живела. Старатајчица је имала право: волела сам све оне којима сам учинила ма најмање добра; волим цео свет којему бих тако хтела да учиним ма какво добро. Са свима сам се помирила. Опростила сам оцу, матери па чак и кнезу. У моме срцу нема злобе...

„Ево још једна мисао: налазила сам људе који су улагали све своје силе служећи ближињем. Питала сам их: како су дошли до тога? Многе је на то упутио живот, а већину — књига: читали су добре књиге, усвојили добре идеје, па према тим идејама удесили свој живот. Ја — не. Књиге сам читала тек доцније и говорила сам: да, тако је, то је истина. Али је мене само живот довео дотле.

„Они који су путем књига дошли до тога, кажу да свој живот проводе служећи народу којему се, веле, одужују. Ја сам тражила кога ћу завољети да бих утишала злобу у срцу свом. Нашла сам и мирна сам. Добро је и једно и друго.

„Ваш ми овога часа дође белокоси малиша и заплака. Рече, да га нико не ће више вољети, па ме моли да не умрем. Обећала сам, али — на жалост — реч своју не могу одржати... Онај који дође на моје место и до чијих руку дође овај свезак, нека пази и нека воли белокосог малишу“...

Свезак је био на грудима Марије Владимировне. Даље су биле само празне странице. Дакле, написавши последње речи, није више могла држати перо. Очи Маничкине бежу затворене, али она није спавала. Замишљала је ту јадну девојку како умире далеко од родбине између ових уско размакнутих зидова, при слабој свећиној светлости... а у један мах, као снајп сјајне светлости, прође

јој испред очију друга слика: слика радоснога живота у генералову дому... Дуго је тако размишљала о Клаудији Антоновној и о себи.

— Зар још не спаваш? изненађено упита Зинаида Петровна која се пробуди и подиже главу.

Маничка не одговори. Зинаида Петровна диже се из постеље, полако приђе кћери и, угледавши свезак у њезиним рукама, одмахну главом. У пуном веровању да се Маничка зачитала па изненада и заспала, она угаси свећу и врати се у своју постељу.

А Маничка је све до зоре размишљала.

XV

— Шта ћеш обући, Маничка? Инак ће бити макар кога... Треба се мало удесити... Ја, ко шта ради, само вучем ону своју црвену блузу... Већ је, мислим, свима додијала... Друго ништа и немам. Овај зелени огртач није никако према моме лицу... Крај зелене боје изгледам старија.

Говорећи то, Зинаида Петровна стезала је свој мидер и узалуд покушавала да у огледалу, што је било пред њом, види потпуну слику целокупне своје широке појаве. Могла је видети само поједине делове; али целокупни утисак, који је толико желела а који јој беше необично потребан у том часу, није могла никако изгонити. „Ала је то досадно, што нисмо могле понети бар и један тримо!“ зуцкало је по њеној глави, при чему је сасвим заборављала да је више њезине главе и сувише ниска таваница школскога стана.

— Причекај, мама, чим добијемо плату за децембар, моћи ћеш направити нову блузу, рече Марија Владимировна несумњиво озбиљним гласом.

— Шта ти пада на памет? Откуд је то могуће? Зар бих ја то допустила себи? Та ти имаш свега два одела. Ово ти није више ни за што, а оно црно... Црно се не може увек носити! За тебе ће бити потребно штогод шарено, сјајно...

— О, не, ја на то и не мислим. Не, не, ја хоћу и тражим да ти приновим своје тоалете... А што ће мени? Тешко ће овде бити кога који би се могао загледати у мене. А ако би и било... Ја сам и без тога још лепа!...

Зинаида Петровна прекиде за један часак своје мучење око стезања мидера и погледа кћер, као да се хтеде уверити: да ли је ово истина што говори?

— Да, ти си добра! рече јој па, поћутавши, додаде: Ако је то озбиљно... не бих се љутила да направим што по малоруском укусу... знаш, на сивој основи шарене цветиће, од којих је највише црвених... Бадава, ништа без црвене боје... И ако сам још добро сачувана, ипак се не може без тога, то јест, без чега што подиже... Збиља, Маничка, да ли сам још младолика? А? Замисли, каже ми онај акцизни чиновник: никада не бих рекао да сте прешли четрдесет; не бих вам дао ни тридесетпет... Да, да, тако је рекао... Не верујеш?

Маничка је седела у наслоњачи, у својој црној одећи, коју је облачила кад ради у школи. Све је до сада читала књигу, одвајајући очи од ње само кад је одговарала, или их није ни одвајала. Али сада спусти књигу у крило и са великом пажњом и љубопитством погледа у матер.

Никада још не падаху јој тако силно у очи недостаци Зинаиде Петровне, — она необична дебљина струка, који је због тога изгледао кратак, она храпавост коже на лицу, оне ситне боре око очију, на онај подбрадак... све се то још јаче истицало поред њених речи, које су сведочиле да ова жена неће никада признати над собом силу времена...

— Не, верујем! с једва приметним осмехом одговори Маничка. А тада помисли: „Мати је моја пресрећна жена. Да сам и ја проживела још десетак година у пређашњим приликама, можда бих и ја била исто тако срећна.“ — Ту сасвим остави књигу и мирно пажљивим погледом посматраше како се Зинаида Петровна спрема за успех на поседу код попе. Мидер је већ био стегнут, те се две обле руке почеше заимати косом коју су чешљале и оплеле у курјук, да га одмах укосницама савију и скупе на сред темена. На челу и на слепим очима беху остављени, као случајно, мали прамени; али гвоздене увијаче беху већ загрејане на свећи, те уковрише прамене, а када и чешаљ дође у помоћ, добише, опет случајно, грациозни изглед. Церајка за цудер пажљиво је разредила прашак гдегод је то било потребно. Треба бити праведан, па признати да Зинаида Петровна није употребљавала никакве мазарије, јер је била уверена да мазање квари кожу, па је за то и била јача од те слабости. На глави се појави црвена марама; тамно-црвена блуза већ је била на своме месту, све је било како треба: Зинаида Петровна у пуном је ефекту...

— Знаш ли, шта још не достаје? Моја змијаста гривна... А како ми је доликовала!... Хтела сам да је ма како сачувам, али ми није пошло за руком... Штета!... А како би добро дошла!... Дђ... Хајдемо, Маничка. Хоћеш ли узети свој ватерируф, а? Данас је прилично топло... Нема ни пет корака.

Марија Владимировна устаде; Хивра јој с поштовањем донесе ватерируф.

— Како сте лени, госпођо! — рече Хивра гледајући Зинаиду Петровну: Као ускршњи колач.

Маничка се осмехну: упоређење је било срећно. Зинаида Петровна није звала да ли је то увреда или комплимент. Обукоше се и одоше. Улица је била покривена танким снежним покривачем. У ваздуху је било тихо; месец, високо уздигнут над тршчаком поред реке, као да је сипао нежност и спокојство. У селу, кроз малене прозоре, виделе се ватрице. На двеста корака белила се црквена ограда, а иза ње, у облику крста, видела се силуэта омање цркве без звоника. Тамо се упутеше. Црквени дом, у којем је живео попа, био је уза саму ограду.

Друштво је већ било сакупљено. Софија Семеновна седела је за гласовиром и полако једном руком пребирала

акорде. Лице њено било је окренуто у лево, где је стајао и, широко гестикулујући, причао о неком догађају акцизни чиновник Сутугин, — крупан здравко кудраве косе, очију смолине боје, широке браде и сраслих обрва. Попадија је седела за округлим столом; према њој — спахија Марков: играју дурака. Отац Семен није био с њима. Он је, у опште, остављао женскадији да се весели, а он се, због терета својих година, најрадије уклањао. Обично је, за време таквих посела, седео у својој соби и читао „Беседе и говоре“ обласног архиепископа, а за време чаја и јела улазио је у трпезарију.

Када се појавише гости, усташе сви, па и попадија. Марков и Сутугин приђоше прво Зинаиди Петровој и један за другим пољубише је у руку. Маничка ћутећи пружи руку спахији и приклони се акцизном чиновнику којег је сада видела први пут.

— Ах, тако ми је мило, тако ми је мило! Тако се радујемо што нам најзад дођоште! — говораху у један мах и попадија и Софија Семеновна, показујући дамама места на дивану. — Оче Семене! — гласно зовну попадија: Знаш ли, ко нам је дошао? Марија Владимировна! Оче Семене!

Отац Семен, који је пред своје сталне госте излазио и у кафтану, сматрао је за своју дужност да овога пута обуче мантију, због чега је и његов улазак добио свечанији изглед. Седе поред стола, па, желећи да Манички покаже сву радост своју, обрати се само њој и поче је забављати својим говором. Упита је, како је са послом у школи, да ли је већ навикнута на нове дужности, је ли јој угодан стан, да није рђав за грејање, да ли добро служи Февронија (како свечано назва пона стару Хивру), да ли треба ма шта оправљати на кући (а он ће већ рећи кмету), једном речи: сав се предао гошћи. Могло се приметити, да су за време чаја и спахија и чиновник чешиће погледали Маничку, налазећи, без сумње, да је лепа. Понина ћерка, са својом нешто потезом грађом, са простим, приступачним, здравим лицем много је губила пред овом витком девојком бледога лица, на којем као да је било исписано нешто загонетно, што акцизни чиновник и спахија никако нису могли прочитати. Отуда и нису знали, како да јој приђу и како да почну разговор. Спахија се на послетку одважи и приђе јој, па, сучући леви брк, рече с усиљеним осмехом, очевидно гледајући у ту фразу као у вешт увод за даљи пријатни разговор:

— Можда вам није познато, Марија Владимировна, да имам част бити надзорник школе?

Маничка погледа овог задовољног дебеластог кавалера, који, без сумње, није био без наде да ће јој срце збунити, па јој се прохтеде да га, пошто ното, стави у незгодан положај:

— До сада нисам имала прилике да се о томе уверим, — процеди она, старајући се инак да гласу своме сачува израз љубазности. Али одговор овај не само да није збунио кавалера, него, на против, као да га више осоколи, те поче још више младињски сукати свој брк.

— То је за то само, што нам дивна учитељица није давала никаквих знакова своје наклоности, — одговори спахија грациозно се прегинајући с једне стране на другу.

Маничка се намршти и дусну се. Хтеде му одговорити оштро, хтеде рећи: да му надзор над школом не даје права да буде и надзорник учитељице... Али у тај мах погледа његову добродушно слатку, задовољну физиономију и утиша се. „Јадник, како је глуп!“ — помисли: „на њега се не може љутити“. Па, место да га нападне оштрим речима, прште у смех и рече:

— Ви говорите глупости, господине школски надзорниче!

Чудила се како је, пре неколико минута, Зинаида Петровна врло живо разговара са спахијом. Образи јој румени, очи се светле и доиста је изгледало да је млађа него што је у истини. Спахија, по свој прилици уверив се да с лепом учитељицом не може на крај изаћи, настави облетање око њене матере.

— Не, не, данас ћете играти молдавску игру! — салетала га је Зинаида Петровна.

— Част ми, верујте, данас нисам у расположењу!... Не осећам баш никакво расположење! —

Али кад Зинаида Петровна узви своје црне обрве а за тим и зажмири својим очима, спахији свињару заигра срце. Помисли: „Тако ми Бога у ње је још много, овога... хм... ватрице! Хм!“ па рече: „Без расположења не може се играти, али ви сте у стању расположити...“

— Е, онда вам заповедам! скоро шапатом проговори Зинаида Петровна и пропрати ове речи погледом којим се спахија није могао противити. А уз то — не зна се баш поуздано да ли је то било или не — учини му се да га под столом додирну нечија топла нога. Скочи и окрете се Софији Семеновној:

— Молим вас, свирајте молдавску игру!

Софија Семеновна, разуме се, не допусти да се молба понови. Примакоше зиду столове и столице, и поштовани спахија-свињар, који је свога века потукао најмање десетину вукова, уз узвике општег одобравања, у којима је суделовао чак и отац-Семен, одигра сасвим уметнички молдавску игру. Престаде тек тада када му лице сасвим поцрвене и обли се знојем.

— Како ти се допада ова игра? — упита Маничку Зинаида Петровна.

— Одлично! — одговори Маничка да би је задовољила. И ови су други налазили да спахија игра за дивно чудо вешто. Манички је изгледало да још никада није видела неспретнијих покрета ни тако глупе њушке. „Не, доиста, ја можда не гледам као они; па за то видим нешто сасвим друго, — мислила је у себи: јер ето сви су расположени и смеју се, а мени је досадно и одвратно. За што ли то? Нарочито мама: иста је као и пређе, — *ingenue comique* и ништа друго! Ах, како то она само може!“...

— А сад, госпођо домаћице, молимо да нам свирате валс! узвикну Сутугин.

И попадија се показа као свирачица. Седе за гласовир и отпоче валцер. Спахија се врти са Софијом Семеновном, а Сутугин приђе њој, Манички: — „Допустите, молим!“... Али пре него што пристаде, Маничка осети у једном тренутку непријатност. „Ја? Да играм? С овим господином? Овде? У овом расположењу? То не може бити!“ — хитала је да све ово мислено саопшти себи: — „Али за што сам дошла овамо? Да их збуњујем својом појавом? Да им покажем душу своју? Никад! И зар је то тако тешко — поиграти вале? Глуности?“... Тако је мислила једнога тренутка; али ево јој се руке већ спустише на висока Сутугинова плећа, а његова огромна рука већ је обухвати око струка и пођоше уокрет. — „Доста, молим вас, већ ми се врти у глави“ говори она своје витезу који се баш јуначки размахаша и незграпно је окреће. Он је с поштовањем спусти на диван. Пред њом блесну нов пар: Зинаида Петровна и спахија. Они се очигледно забављају, он је привукао себи мало јаче него што би требало по правилима валса, а њено лице, са руменим пољцима, сија необичним одушевљем. Манички, узбуђеној, није пријатно; у срцу јој ври не баш пријатан осећај према овом пару. Спахија спусти своју даму, па као стрела долете Манички. Дах јој застаде. „Како сме? Тек што је увредио и мене и... моју матер!“ Али пређашње мисли наслезу: „Да их збуњујем? Да им покажем душу своју? Никад! Окренути се два-три пута... ситница је“. И поигра са спахијом. Још је играла и полку, а на завршетку удесише и кадрил, а за гласовир седе Софија Семеновна. Сутугин ће с Маничком, а спахија са Зинаидом Петровном. Манички се то учини немогуће да игра с матером у оно време, када јој се мати понаша са тим спахијом не баш двосмислено! Али се покори и овом, „да их не би збуњавала и да им не би показивала душу своју.“ О, Боже сачувај, ако би прљави поглед спахијин, који се тако удубио у бео и пун врат Зинаиде Петровне, макар за један часак само проникнуо у душу њену!... Рука Зинаиде Петровне као да гори, као да из ње јара бије, а она иде, креће се и говори као да је електривана. И донета, Маничка осети као мали електрични удар када се дотаче руке материне. Од куда јој тај жар, та младост после свега што је преживела, после онаквога губитка, онако страшне драме, онакве освете?! Како је то одвратно, прљаво, ниско!... Њена је мати — као животиња каква!

— Шта вам је, Марија Владимировна? Ви сте у несвестици! Пијте мало воде! рече јој попадија после прве фигуре. Она је опазила да је Маничка побледела и да се машинално ухватила за главу.

— Да... Не могу играти... Одвинула сам... Играјте ви, Софија Семеновна, а ја ћу свирати.

Тако је и било. Заиграше поново, а Маничка је свирала кадрил. Није хтела кварити јек весела. Није хтела ништа кварити. Око пола ноћи пођоше кући. Сутугин је остао да преноћи код поне, а спахија их је пратио. Пред њиховом кућом топло је стегао руку Зинаиде Петровној а Манички се, скинувши капу, церемонијално поклонио.

— Надам се да ћу вас ма кад видети у своје дому, — рече им, окренув се више Зинаиди Петровној.

— Кад нас позовете! — промуца она и погледа га својим успаљеним очима.

— Изволите, ја већ сад молим!

— Онда се надајте гостима! одговори Зинаида Петровна са кућнега прага.

Двестагодишњица Петрограда: Сенатски Трт

— С нестриљем! чу се спахијин глас.

Уђоше. Хивра их дочека савијива лица. Маничка се одмах раскопча, свуче се необично брзо и већ се наже постели, док се Зинаида Петровна још вазда мучила са својим јако утегнутим нидером.

— Збиља, Маничка, је ли да је код њих весело и у опште дивно? Шта ти мислиш? упита Зинаида Петровна.

— Да, веома весело! једва процеди Марија Владимировна и одмах навуче покривач преко главе.

— Је ли да је и тај... Марков... спахија, веома забаван? А Сутугин необично опомиње на Љаскога?... Зар већ спаваш? Тако брзо? Ето шта значи — разве-селити се! Живци су умирени, па је одмах и заспала! А Маркову ћемо без говора отићи... без говора!... Тако је красан...

Маничка докона зубима крај свога подглавља па га снажно стиште. —

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ЗБОГОМ

ела ноћ, без мрака. Тишина бескрајна
По језерској води засталој се шири.
Само мирис ноћи што ваздухом мири
Невидно и тихо ко вечита тајна.

Дуж обале цветне повезане стоје
Непомичне барке. Вола се не нија.
Јабланови танки ко да вечност броје.
У води се месец огледа и сија.

С времена на време два слатка певања
Простором пролете. Па престану зиуци.
— Два славуја једној певају славујци
Док се она буди из страсна сањања.

И ја својој драгој певам песму сада.
Али песму суза, растанка и јада.
Чуј ме мила моја!
У наручју туђем покатак се сети
Миловања мога! О, ал' време дети!
Збогом, Лили моја!

У Паризу, априла 1903.

Ст. К. Павловић

РУСКО СЛИКАРСТВО У XIX ВЕКУ

(Уломак из дела Рихарда Мутера „*Gesichte der Malerei in XIX Jahrhundert*“)

руском народу има једна оригинална кáжа која је више оријенталног него ли словенскога карактера, и по свој прилици, Монголи су је донели из своје отарбине у руске степе. У овим степима, вели кáжа, негде, а не зна се баш тачно где? — расте један ретко нежан цвет, вечито свеж, који никада не прецветава, који нити расте нити вене као друго цвеће. Докле је земља у цвету и покривена зеленилом, оно се не може видети, јер барске траве и степско цвеће расту више од њега и скривају га од туђих погледа. Али ако ко пође по пустој стени у тужне јесене дане, лако може видети тај невенак, јер мирис његов још издалека казује путнику да је у близини пред њим баш тај чаробни цвет. Његов је мирис особит, чудноват, не-исказано слadak, да таквога или њему сличног нема нигде у свету. Ко удахне тај мирис, томе се цео свет покаже у друкчијој, у правој светлости. Све, све му постане јасно: што је било немо, сад му проговори; што је говорило, више га не може лагати. У бираним речма ласкавчевим, он види све тајне мисли; зверови, дрвета, стене говоре му разумљивим језиком; он провиће у душу природе и види како она живи, како се креће и ствара: он чује песму коју звезде певају у ноћном колу свом. Али, у нити мах, кáжа вели, постане и тужан, веома тужан сваки онај који удахне тај мирис, јер — кажу људи који то знају — жалосна је веома та песма што се ори по васнони!

И велики руски писци пошли су с јесени да траже тај чаробни цвет и — нашли су га! Разумели су ту песму и постали су мудри, кротки и сапатници.

У наше несимистичко време, мистична православна Русија прва је унела оригиналну грандиозну ноту у духовни концерат свих народа.

Француски натуралисти занимају се „човечанским документима“. Циљ им је да објективно представе при-

роду. Сваки човек засебно узет, учили су они, елементар је који, доведен у додир са другим, ступа с њим у извесна једињења, а песник, као служитељ науке, треба да та једињења проучи и објави. Тек под руском руком, душа је човекова, жива, патничка душа човекова савила после дуге смрти свој препорођај. Недогледна једноликост тужних степа сахрањених под сурим небом и худи живот бедних људи пробудише у Руса бескрајну сапатњу према човековој личности. Свет још никада није чуо тако симпатично-жалбених, тужно-покорних, дубоких и нежних гласова као оних што их објавише понижени јунаци Тургенева, Достојевскога и Толстоја.

У данашње дане јавила се необично страсна жудња за душевној непосредности, ослобођењу школских формула и младићској искрености. Тражи се ма што наивно, тражи се уметност искрености, уметност крајева без музеја, уметност из средине простих људи; траже се слике још нигде невиђене, тражи се студија још свежега ваздуха и утисак још неосећани. Руски писци — руски су до последње кани крви своје. У Русији, као нигде више, необично је чврста веза између књижевности и најтајних народних јада. Руски су књижевници што и руски народ: народно било њихово је било. Све је у њих провићнуто мирисом земље отаџбинских поља, сржи народнога живота.

Али пластична уметност мора, према књижевности, да рачуна са много тежим погодбама. Па ни производи руских писаца још не представљају уметнички завршене облике. Толстој и Достојевски нису мастилу ни мало већи рођаци од других образованих људи који могу јасно исказивати своје мисли. Они се од других не издвајају својом уметношћу, него својом природношћу и простотом које у толикој мери имају непосредност утисака, свежину, животност појава, да им више није ни потребно књижевног обрађивања. Француски писац много више глaчa

одећу свога производа, али за то садржај губи свој сок и укус, а идејама нестаје њихове првобитне силе. У пластичној или сликарској уметности душа говори према ономе како је тело сложено. Само се техничком уметношћу може и извесна идеја изразити. Али у ово стање естетичког развитка још није руско сликарство до краја ступило. На половини пута од варварства ка цивилизацији, оно се колеба између подражавања туђим узорима и неодважним, неумешним тежњама да само ствара по упутима својих осећаја. Многи су се од руских сликара учили у туђих мајстора, али су упропастили своје „ја“ старајући се да не одетуне од академских шаблона, свесно су гушили у себи сваки израз своје самосталности. Према приликама ван граница њихове земље, није тешко опазити да би руски сликари могли казати чисто руску реч, да несумњиво имају личних осећаја и личних жеља, да би могли причати о тајнама своје чудне расе, али је штета што томе још никако не могу да даду обличје, те се муче и без успеха муцају туђим, несавладаним језиком. Па ипак, не гледајући на то, Русија је у XIX веку увела у делатност општег развитка значајан број уметничких сила. Пређе су се у њој сасвим олако примали утицаји туђинских стилова; сада је већ у стању да створи и по нешто своје, руско. На свакогодишњим селидбеним изложбама опажа се све више и више слика које су, по свој прилици, весници скорога пролећа руске уметности. Од несамосталних, подражавањем изазваних руских производа — прелази се ка творевинама оригиналним и ако по облицима још грубим и без потпуног укуса. Убрзо ће ова рђава оригиналност уступити место појавама праве лепе уметности, pune свих захтева и народног садржаја. Такав је, у најкраћим потезима, развитак руског сликарства у XIX веку.

Оно што је било написано у Русији до 1700. год. има значаја једино за проучавање византизма. Односи руски према Западу почињу тек од Петра Великог. За дворе, што их диже по јевропском стилу, требало је и јевропског сликарства (плафони и панно), те с тога позва из Јевропе доста најобичнијих уметника, који одмах почеше, сасвим занатски, израђивање разних алегорија по Петровим дворевима. Ово је рађено према алегоријама од Лебрена, измеђујући их у толико само колико им је требало дати руски садржај. У Петроградском двору радили су Данхауер, Грот, старији Лампи, затим Токе, Ротари и др. За буђење какве руско-народне уметности њихово бављење није имало никаквог значаја. Једина добит беше што се Русима отворила воља за слике и раскош. Поруџбине учесташе. Нарочито у доба оне чаробњачке раскоши, која се разви у двору и аристократији за време Јелисавете, тражени су били читави пукови сликара. Ето, због тога се почеше јављати, поред туђинаца, и поједини руски сликари, од којих понеки нису ни у чему заостајали иза онога нџа најмљених уметника.

Леоицки, први знатнији руски уметник, може се убројити међу боље портретисте XVIII века. И ако се по колориту и изражају не може упоредити са Графом ипак су његови портрети веома слични с портретима Виже-Лебренове или Рафаела Менгса. *Рокотов*, његов савременик, унео је у своје слике много хладноће и мртвила.

Што се тиче његова ученика *Боровиковског*, довољно је указати на пун успеха портрет Катарине II (у Ермитажу) која је представљена у простој домаћој одећи, како шета по парку у пратњи свог најмилијег пса. Његов црвени живопис, као и све религиозно сликарство XVIII века, нема религиозног осећаја, али се одликује широким потезима, цртежом, декоративношћу и великим укусом у избору боја.

Сва ова три уметника изражавају манире старих мајстора, чему је узрок дружење са туђим уметницима, са којима се познадохе у Русији.

1757. године, за владе царице Јелисавете, у погледу уметничког васпитања, пошла је Русија корак у напред. Тада је основана Петроградска Академија Уметности. Позив те Академије био је доста оригиналан: то је било доба када је „Емил“ Ж. Русоа занимао све главе. Поред Академије био је и дом за малу децу, у који су се примала или преводила из Васпитачког Дома децица од 3—5 година. Примивши основна знања, та су деца (од 11—13. год.) ступала у вишу школу. У шесторазредном курсу предаване су уметности, после чега су

Двестагодишњица Петрограда: Царски чадор на Сенатском Тргу

ученици одлазили на Запад, где су тада били у жеку славе Менге и Давид. У Петрограду су силом гонили ученике да обожавају Пусена и мајсторе Болоњске Школе. У Риму су ученици поклањали све своје симпатије Менгеу и Давиду, те је тако њихов класицизам (тај досадни стил леденог мртвила) нашао земљишта и у Русији. И од тога доба јавља се у руској земљи, снабдевано дипломама и академским формама, руско сликарство. Почеше се јављати називи руских Пусена, Карачна, Рафаела и — што је сматрано као највише — Гвида Рена; појавише се Јунитери, Ахилеси, Одисеји, Хераклеси, Сократи, Пријами — воштане лутке са фризурама из времена Титова и жутоглаве тоге у величанственим покретима по мртвим пејзажима стила Валенсинова. Сви ти производи *Јегорова*, *Угрюмова* и *Андреје Иванова* — чију су славу савременици високо поштовали — жалосно и глупо гледају сада са зидова Ермитажских, управо као укрупњени и изгледали јунаци Корнелиусови. Сви су ови уметници били доиета без талента, сви уображени назови-мајстори, који су и сувише злоупотребљавали грчка и римска имена а сјајни антички свет посматрали апатичним погледима.

Само је гроф *Федор Толстој*, медаљар и вајар, представљао у пустињи рускога класицизма онакву оазу какву је Придон представљао у Француској.

Његове илустрације Богдановићеве „Душице“ по својој грацији, лепоти и аристократској раскоши стоје на првом месту после Придонових цртежа. Он се није бринуо о академским формулама, није се угледао на друге, него се уживљавао и тако савлађивао грчку прошлост; његове су композиције свежје и нежне, у њима нема ничега натегнутог или условног. Прави сликар те епохе остаће један једини *Орест Кириенски*, чудан колориста и наиван таленат који се није одушевљавао Рафаелом, Пусеном и Менгсом, него Рубенсом и Ван-Дајком. Донста, портрет његова оца као да је изашао из Рубенсове кичице.

Наполеонов походи обележавају почетак реализма како за Француску, тако и за Германију и Русију. Што је тада у Паризу био Гро, у Минхену Алберт Адан, то је у Русији био *Орловски*. Рођен у Пољској, али живећи у Русији, он је, као и Адан, био по природи прави солдат, јер је као дечко гледао гомиле војника а као младић и сам је суделовао у многим бојевима. Вративши се у отарбину, почео је необично вредно сликати све оно што је у бојевима преживео. Петроградски естетичари не примише га баш са највећим расположењем, јер му из огромнога списка уметничких имена досудише не баш тако цењено име: руски Вуверман.

После Вувермана дошао је на ред Тение. *Венецианов* знаменит је за Русију као стари Биркел за Германију. Рођен 1770. г. живео је у оно доба када се „жанр“ сматрао као нижи ред уметности, а постати Пусен или Рафаел било је веома лако: требало је само годину две дана марљиво цртати према гинсеу и копирати слике старих мајстора. Не гледајући на то, Венецианов, одбацивши све законе модне естетике, са пуном љубављу и са најтоплијом жудњом ка истини предаде се сликању сељачкога живота. Не сме се заборавити, да је ово било још у оно доба када су у Русији сељаци продавали и када та јадна бића не смедоше тврдити ни да су господари своје кошуље! Овај прелом што га учини, — подиже Венецианова до праве знаменитости и даде му, с правом, име оца руског народног сликарства. Његове су слике рађене с пуно љубави, а често су пуно најпажљивијега посматрања и, нарочито, поклоничкога поштовања према природи. Новоме колену оставио је аманет свој: да само у Природи и Истини може уметник наћи спасења. У то доба и *Силвестар Шчедрин*, уметник пун снаге и изразнога темперамента, напусти захтеве Пусенских пејзажа: реализам је већ почео отворати очи, те тако поче и руска народна школа.

Али је Русији још требало да преживи и фазу историјскога сликарства: 1834. г. наступи периода историјских табла огромних размера.

Већ неколико година долазили су из Рима гласови да је *Карло Брјулов*, генијални младић, који је и пре тога био знаменитост, — довршио слику која је изненадила сву Италију. У тим гласовима донеста није било претеривања. У целокупној историји сликарства XIX века тешко ће се наћи тако огроман успех као што га постиже слика Брјулова „Последњи дан Помпеје“. Само од најразличитијих похвала, што се безбројно појављиваху у

италијској штампи, могли би се саставити огромни свесци. Римски критичари не хтедоше упоређивати овог руског младића ни с Микел-Анџелом ни са Рафаелом — јер им је и то изгледало мало и недовољно. Пред Брјуловим, као некада пред Гереном у Паризу, са страхопоштовањем скидао је свет капе; без путне исправе пуштали су га чак и преко границе, јер се о слави његовој знало и у најзабаченијим царинарницама. Када би долазио у позориште, публика је устајала са својих места да поздравља маестра; густа гомила света није одбијала од његова стана или га је стално пратила, жељна да се нагледа генијалнога уметника. Валтер Скот, кога су тада највише читали у Русији, пробавио је у уметничковој радионици читав сахат, уживајући у његову производу и посматрајући га ћутећи и са највећом пажњом, а при поласку му рече: „Нисте створили слику, већ епоху!“ И сам Камучини, подсмешљиви и немилосрдни Давид италијански, назвао је Брјулова колосом.

И најзад ова слика, која је стекла толико славе у Јевропи, дође у Русију. Интересовање публике довела је штампа до највећег степена. И грдне масе света журнуше у Академију да уживају у овом јединственом производу. Колосално платно представљало је разорене домове и претрашене масе света; шарени хаос најразличитијих боја, у којем „пламен Везува заједно са блистањем муња као дао да је с неба узет“, произведе најдирљивији утисак на гледаоце који се до тада мораше задовољавати једино бледим и безизразним композицијама. Говорило се да је Брјулов надмашио Микел-Анџела и Рафаела; да је само он умео спојити ужасно и трагично са најблагороднијом лепотом. То су биле речи не само ситних фељетониста, него и највећих генија руских који као да се утркиваху у култу Брјулова. Гогољ га је у једном чланку обасуо најласкавијим похвалама; Пушкин је клечао пред њим молећи га за буди какву скицу; Жуковски је читаве дане проводио у уметничковој радионици и називао његове религиозне слике „богом надахнуте визије“.

Сада се тај ентузијазам тако мало разуме као и некадашње одушевљавање производима Делароша и Вонперса. Разуме се, „Помпеја“ Брјулова има у руском сликарству свој културно-историјски значај. Слика Брјулова представљала је само компромис класицизма и романтизма. По изгледу, она је дала нешто ново, али није у исти мах тражила и промену укуса што је тада владао, те је с тога Брјулов — као Деларош у исто време у Француској — постао прави љубимац и старих и младих. Па ипак, поред свих недостатака, „Помпеја“ је најбољи уметничков производ, јер оно што је радио после ње, представља или баналне италијанске сцене или слике религиознога садржаја („Вазнесење Богородице“ и „Распеће“), које би могао израдити и какав уметник трећег реда из Болонске Школе. Све је правилно и разумљиво, лепо замисљено и умно компоновано, али досадно и без живота. После свога доласка у Петроград почео је радити слику огромних размера „Опсада Пскова“, којом је хтео да надмаши себе сама. Више од 10 година радио је на њој, али је резултат био рђаво насликана патриотска театрална сцена, израђена у надменом стилу Ораса Вернеа. Само неколико снажно израђених портрета и неатезаних акварела преживеше варах његових историјских слика.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Бајка о ружи

(Р. Р.)

Уцветала нежна ружа, уцветала мајских дана
Ја је гледах из даљине како цвета лепа,
мила,
Усамљена, ограђена, неприступна са
свих страна, —
Јер чуварка, негованка у своме је врту
крила.

Гледао сам, уздисао: „О, лепа си као вила,
Ал' ти сто Усуд кети немилосно, грозно суди!

Увенућеш и опашћеш ко да никад ниси била
Ох, а ја бих тако радо закитио своје груди...*

...Вихор наше снажним крилом... И већ бура сенком
мрачном
Показује своје знаке где се даљни видик пружа,
Док у оном врту мирном, а под топлим небом
зрачним,
Тако срећно и весело и сад цвета нежна ружа.

В. М. Чолакович

ФАНТАЗИЈА И РЕАЛНОСТ

Сањаху многи — певаху многи, па и он
певаше; и он сањаше.

И не видећ добро још света, слабо познавајући стварност и немоћан још одвојити је и разликовати од својих маштања, мишљаше, да је живот сан и санан певаше:

... „Та цео живот, цео свет
Санак је само, санак леп.“

Ал' једном...

Беше се већ давно смркло.

На пољу дивна, ведра и тиха ноћ,
са свима својим красотама чарољским, обавила нежно природу и свет.

И све почиваше мирно, тихо и безбрижно у крилу њезину.

Он сеђаше у својој избици. На крилу му предивна вила фантазије: распуштене, таласасто бујне, дуге и црне косе, лако обавијена плаштом тананим, обгрлила га топло својом руком пуначком и притиска и привлачи на своје груди, и својим црним и тамним, сањалачки полуствореним очима страшно га гледа, а румена јој ђул-уста-ница узбуђено дрхте и сладострасно онојни јој дах тихано шапће заносљиве речи.

Он је беше чврсто приграбио око паса витког, а заносљиво опијену главу бесвесно прислонио на њезине обле груди, склопио очи и сања. А мисли — узрујано лете и блуде далеко, далеко по бескрајности, без пута и без циља.

И њене се топле усне све ближе и ближе примичу; дах онојни, што у несвест баца, све јаче и јаче опија, а рука мила све топлије и топлије грли. Али — тамај му хтеде надахнуће дивно рајски пољуб дати — врата собна одједном одскочише силно у немој поноћној тишини, отворивши се широм. И прохладан, необичан дах пириу унутра, и клопот се неки зачу.

Сухи, високи костур ступи у собу огрнут црним плаштом.

Вила се нежна нагло трже, изви се из загрљаја и прну преплашена кроз отворени прозор у ноћ.

Двестагодишњица Петрограда: Споменик Петра Великог

А он гледаше укочено и дрхташе једнако. Дрхтање од милине пређе у дрхтање од страха. Тај прелаз беше ужасан.

Костур стајаше непомично и посматраше га. Из очних дупља зијаше гробна тама и празнина: мразовит поглед.

И беле кости заклопараше опет, и костур сухи приђе му столу.

Он замрзнут и не мицаше се.

И испод плашта извуче костур однекуда и баци на сто разглобљене кости од лубање, наслони се својом коштаном и тврдом руком на његово раме и узе другом једну од разбацаних костију са стола. Доња му вилица шкљоцину, уста се разјанише, и из шупље, искезене лубање чудно и језовито зашумта:

Os occipitale: Pars basilaris, pars occipitalis et partes condyloideae, foramen occipitale magnum, tuberculum pharyngeum, sulcus petrosus inferior, condyli occipitales, processus jugulare, incisurae jugulares et tuberculum jugulare, squama occipitalis, margo lambdoideus, prouberantia occipitalis interna....

За тим приђе и притвори прозор навукав завесу.

А он се, неком вишом силом приморан, задуби посматрајући и разгледајући кости. Његова предивна вила

Грац.

беше већ одлетела далеко горе иза облака ка чистоме небу звезданом и остави га саморана овоме суровом костуру.

Да ли ће ме се сећати? мишљаше кришом он.

Да ли ће икада потужити за мном?

Да ли ће јој због мене из предивних, чаробних очију канути једна бар једина сузица?

Та он је њу тако жарко, тако искрено и свим срцем волео!

*

Отада овај сухи и хладни костур стоји увек поред њега место дивне му ваздушасте виле и коштаном руком својом и хранавим гласом из шупље искезене лубање своје показује увек на набацане кости пред њим.

А он, натмурена чела, у почетку сав згрожен слушајући његов шупљи и хладовити глас, претура и загледа разбацане кости по столу, понављајући механички:

Os occipitale: pars basilaris, pars occipitalis et partes condyloideae. Foramen occipitale magnum, tuberculum pharyngeum, sulcus petrosus inferior....

С. Ст. П.

Прва игранка

(Лана Рјетер)

I

дело ми ко крин бело,
Накит: ружа мајсна;
Сви ми редом поласкаше
Да сам слика рајска.

Један само међу њима
(Није ми се скрilo)
Бутво је гледајућ' ме
И дуго и мило.

II

Из погледа тога, из пажње и свега
Ја осетих шта је мојој души тежња:
Моја чиста љубав и најслађа чежња, —
Сва судбина моја сада је у њега!
И осетих Веру где ми с вешћу хити:
Његове ће груди твој завичај бити! —

III

Почели су игру, — чаролију праву!
На снажно му раме спустила сам главу.
У његовој руци моја дрхти, гори,
А блажен ми осмех са сувом се бори!

IV

Светиљке се гасе,
Зора се већ буди;

А бол необјашњен
Притиснуо груди.

На изласку поздрав
У свежини јутра...
Да ли ћу га, Боже,
Видети и сутра?

V

Враћам се с оцем. Зора већ зори.
Срце ми пуно а чело гори.

Пахуљке снежне крај нас пролећу,
У такту валса врте се, крећу.

У једном и ја (још снаге има!)
Кораком валса поћох са њима:
Ла ла ла, ла ла ла!

А отац у смех!... Одмах сам стала. —
Не знам шта мисли? О, кад бих знала!...

VI

„Лака ноћ ти, чедо! Лепо се одмори!“
Кри ми јурну јаче а лице ми гори;
Он ми помилова образе и косу,

А из очију ми нежни сјај се осу
Среће родитељске. Срце бије, бије...
„Откуд умор, оче? Није, веруј, није!“ —
Пољубих га топло, топлије но икад...
Ал' крај усана му не видех још никад

Овај чудни осмех... Оде. Остах сама,
У души ми светло а крај мене тамн.
Стегох срце своје што се не зна крити:
„Боже, како човек може срећан бити.“

Р.

Утисци с пута

Последње вече

Рађао сам се дома да узмем ствари, већ се требало кретати на станицу. То је било последњег вечера мога бављења у Паризу.

После дневне жеге која је, чини ми се, несноснија у Паризу но ма у коме другом месту, свет се беше размилео да

се надише свежег ваздуха.

Пењао сам се, полако, булеваром Saint-Michel, или, како ђаци скраћено веле, Boul-Miche. Ово је доба одмора, цео је Париз на улици. Покрај мене пролазиле су жене у бело обучене, а при земљи таласале су се лаке, чипкане сукње ко запенушани вали. Ваздух је мирисао. Осећао сам час љубичицу, час ђурђевак, мнозотис, каранфил или ружу, који су мирисали из полу-отворених корсажа кокетних дама. Пуне су биле кафанске терасе; на угловима су стајали ђаци, по групама, и лармали; средином су зврктала кола... Све је било весело, све се смејало; само сам ја замишљен и снужен кварио ову лепу, несташну хармонију.

Дошао сам до Луксенбуршке баште. Добош је ударао и једно протегнуто, монотонно *затвара се!* што су чувари достојанствено викали, разлегало се кроз полуиспражњене стазе и цветне пољане. Шетачи су се журили, излазили. Многобројне слике лепих успомена поређаше ми се испред очију: другарске шетње, слатки састанци; дуги, неисцрпни разговори, нежна миловања — све оно што се никад више поновити неће, читава једна једра, здрава, прохујала младост.

* * *

Понео сам се у свој мали стан препун успомена. Свака је стварчица имала своју причу: прозори, балкон,

столице, писаћи сто, наслоњача, кревет... све је то, за мене, било живо, сваки предмет имао је свој нарочити говор, и ја сам их све разумевао.

У собама је све стајало као и пре; само путничке торбе и испражњене књижице што су одавале да неко одлази.

Имао сам још два часа времена, пре поласка. Ишао сам из собе у собу и пажљиво разгледао сваку и најмању стварчицу, хтео сам да ми се њихове слике што јаче, што дубље, што трајније урежу у сећање.

Двестагодинишница Петрограда: Галера из доба Петра Великог

Сео сам за сто и, налакћен, дуго гледао у зелену чоху. Тинина је била тешка, несавладљива. Улична ларма није допирала до мојих собица шестог спрата. Само не-проспавање ноћи летеле су око мене, нечујно, са отвореним књигама. Па и њих нест.

Наједном зачух смех, певање, грају... И ако су врата била закључана, собе се испунише светом. Угледах своје најбоље другове, беху дошли да проведемо једну од оних безбрижних, ђачких ноћи.

— Деде, устај! Дај виолину!

— Хајде, кувај чај!

— Ево шећера, донели смо га из кафане. — И стадоше из џепова извлачити парчад шећера.

— Де, ко ће по вино? Дај сваки по неколико суа, па да се купи!

Један се наслони на врата, превуче гудалом по жицама и запева:

— Доцкан поћох из Ерића хана,
Сретох Хајку у тесну сокану.
Сокак тесан а ја, јунак, бесан:
Море, Хајка! склон'дер ми се с пута! —

Ту спусти гудало, издиже виолину и тресну је о под пацкину страшно:

— Јаооој! а! ју! ју! ју!

Скочих са столице. У соби не беше никога, био сам с'ам. И тишина ми се учини још дубља, непровиднија, тајанственија.

* * *

Отворих прозор, изађох на балкон. Ноћ је била без облака, бела и свежа, једна од оних ноћи кад човек по читаве часове седи и гледа у непровидно небо, и брани се од сна — кад му је жао заспати.

Доле, на улици, пролазио је свет, чула се песма и весели, несташни разговори. Горе, под модрим сводом на коме су нечујно трептале неизбројне звезде, лебдела је тишина, мир. И ја сам снивао отворених очију. Пре-

листавао сам у памети читаву једну прошлост, прошлост младости. Долазак у Париз, први утисци, упис у школу, часови, рад, испити, библиотеке, булевари, позоришта, музеји, друштва, разговори, излети, ашиковања, љубав... све је то крај мене редом пролазило, у најлепшем празничном руху. И свега тога било ми жао, веома жао. Тада, први пут, осетих страх од смрти, видећи колико ми храбрости треба за растајак с местом у коме сам младост провео. Како ли тек онда мора бити тежак растајак кад човек напушта земљу где је живот живео? Ну, и ово је била једна врста смрти: одвајало се нешто из мене, нешто, ни сам не знам шта, без чега ја нисам био више ја.

Вратих се у собу. Наслоних се на постељу. Знао сам да ми се ваља кретати и опет ми се није полазило. Са подглавља чуло се неко тихо јецање, тако слабо да сам га једва опазио. Прислоних главу. Две невидљиве руке обавише ми се око врата и на уху осетих две топле, влажне уснице:

— Дакле, одлазиш?

— Одлазим.

— И никад, никад више?

— Никад више.

Београд, 24. јула 1903.

Ст. К. Павловић

Петроград, јуна 1903. год.

Нисам имао намере да Вам пишем о последњој академско-сликарској изложби, јер за последњих неколико година као да се те изложбе приређују једино за то, да се прикаже публици сва бездарност и бедноћа сликарске младежи. Други разлози побудили су ме да Вам пишем.

Прегледајући каталог изложбе паде ми у очи име нашег младог Србина г. Васе Ешкићевића. Он је изложио две ствари: „Музиканти“ и „Калуђери“. Жеља ми је да проговорим неколико речи како о младом сликару тако и о његовој првој слици као много бољој и јачој.

Неколико година непрекидних и марљивих студија, у атељеу чувеног руског сликара И. Рјенина, нису могле проћи без последица за младог сликара. На дубоко-значка унутрства чувеног сликара, његова осетљива уметни-

чка душа одзивала се и примала у се све што јој је било од животне потребе. Но у томе примању није био груби плагијатор, већ му се душа умела разабрати у оној огромној маси и ерудицији коју је пружао таленат Рјенина. У том индивидуализму и лежи зачетак истинског и великог уметника. Рјенин му је дао силу и увереност цртежа и композиције, „велики Рембрантски колорит и диспозицију“ а његов геније способност комбинације и уметничко надахнуће. Што наш млади и даровити сликар обраћа тако много пажње на колорит, доказ је, да савремена струја није ни њега поштедела. У старим италијанским, фландријским и другим школама сликарства мало се обраћало пажње на општу хармонију боја. Венецијанци су први почели разрађивати колорит, а Рембрант и Рубенс достигли су у томе савршенство. Почетак XIX века био је повратак ка старим школама, и тек 1840. год. од белгијских сликара Гале и де-Биеф-а, колорит задоби поново заслужено место. Дубоко студирање Рембранта осећа се и на „Музикантима“ г. Ешкићевића.

..... Први сутон. Далеки хоризонт озарен последњим зрацима сунца на западу. Хладни вечерњи ветрић лепрша изношено одело свирача и харфонискиње, који лагано иду путем. У даљини пред кољем чобанин запалио ватру, и дим се ниско по земљи повија..... Ето Вам си-

жета „Музиканата“. Сиже, као што видите, прост, али с каквом је уметничком силом он изведен, колико је реалности и истине у том извођењу! Ви видите како се сутон све више згушћава око силуэта музиканата, ви осећате како на вас душе хладни поветарац, ваше се око најзад усхићава далеком перспективом и дивним пејзажом са старим и скрханим ђермом. Илузија је потпуна. И ако је то слици била сврха, онда је она достигнута и слика је уметнички изврсна и савршена. Доказ је томе и суд (jury), који је примио слику и дао јој једно од најлепших места у изложби, и суд критике која је достојно оценила таленат нашег младог сликара. Ево нпр. шта

вели о њој „Сјверџ“ (№ 12): „Ученик Рјепина, Србин В. К. Ешкићевић дао је лепо израђену стварчицу „Музиканти“. У сутону по великом путу корачају два бедна путника музиканта — свирач и хармонискиња, а на страни пастир запалио ватру и дим се шири ниско по земљи. Тужан мотив. Унето много срданости“.

Ја, лично, могу само честитати г. Ешкићевићу на тако лепом успеху. Његов таленат и марљивост дају довољног јемства, да ће Српство у њему добити ваљаног и даровитог уметника — сликара.

Вол. Ст. Поповић

Кунање (сликао С. Сјемирадски). — 10. августа прошле године изгубили су Пољаци једног од својих највећих сликара: Хенрика Иполитовића Сјемирадског. Рођен је био у Печењегу близу Харкова. Године 1843 Завршив студије природних наука у Харковском универзитету, ступио је у Петроградску Уметничку Академију, где је био неколико пута одликован. 1872. г. отишао је Пилотију у Минхен где је израдио свој први већи рад „Римске оргије“. Али тек у Риму отпоче јек његове славе. Удубљен у живот старих Грка и Римљана, он га је кичицом тако оживљавао, да је у XIX доиста био највећи сликар античких времена. Његова слика „Неронове бакље“ (живи унашени први Хришћани) разнела му је име широм света, и донела титуле почасног и редовног члана многих академија. Радио је доста слика и из Светога Писма. Исакијевски Сабор у Петрограду, Спасов Храм у Москви, Владимирова Катедрала у Кијеву украшени су и генијалним радовима Сјемирадског. — Слика „Кунање“ представља моменат из античког света. Колико је у њој разумевања и праве уметности види се и на први поглед. —

Бачки оркестар српске гимназије у Скопљу. — Поред успеха у наукама, који је последњих година може се рећи угледан у овом заводу, управа српске гимназије у Скопљу обраћа нарочиту пажњу и на уметности, за које има и вредне и спремне наставнике. Досадашњи успех потпуно задовољава, јер и у овој васпитној грани истакла се српска гимназија више осталих средњих завода у овом граду. Бачки оркестар српске гимназије у Скопљу, и ако још млад, већ је обратио на себе пажњу свега грађанства, које га помаже и својим многобројним посетама и правом српском љубављу према свему што обележава културни напредак у нашем народу. Многа лепа српска песма изашла је из овог оркестра и загрејала српска срца одушевљених слушаца. — Успех је

већ ту, сад треба само пожелети и истрајности у оваквом послу. Прегледају Бог даје нахове. —

Музиканти (сликао В. Ешкићевић). — О овој слици и њезину даровитом сликару В. Ешкићевићу види у овом броју писмо из Петрограда. —

Улазак у манастир Свотога Арханђела. Скопска Црна Гора има неколико старих српских задужбина, између којих се нарочито истиче манастир Св. Арханђела. Сliku његову донели смо у 7. броју „Нове Искре“ од прошле године, а сада доносимо и слику његова главног уласка. —

Риболов (сликао А. Д. Кишенко). — У овом броју почели смо доносити чланак „Руско сликарство у XIX веку“. Он је уломак из великог дела Рихарда Мутера „Историја сликарства у XIX веку“. Да би се чланак што боље разумео, доносићемо уз њега и слике већих руских сликара. У овом броју доносимо Кишенкову слику „Риболов“. Кишенко је представник реалистичне сликарске школе и један је од најугледнијих модерних руских сликара. —

Двестагодишњица Петрограда: Сенатски Трг, Царски чадор на Сенатском Тргу, Споменик Петра Великог и Галера из доба Петра Великог. — Ове године навршило се 200 година од како је руску престоницу засновао Петар Велики. У низу свечаности прослављена је успомена на дан оснивања Петрограда. Многобројни представници светских градова узели су учешћа у овој прослави. Од српских градова изаслали су своје представнике Београд и Цетиње. Најглавније свечаности изведене су на Сенатском Тргу, где је споменик Петра Великог и где је био подигнут царски чадор. Нарочиту пажњу привлачила је на се галера (војничка лађа са веслима) из доба Петрова, а која је тих дана бродила по широкој Неви. —

Петло као часовник

„Срећном само не куцају сати!“ Иначе бисмо једва били у стању замислити, како би било данашњим људима када не би знали шта часовник изобија. Одавно је човек, већ на најнижем степену културе, отпочео да одмерава време и да доба од изласка на до заласка сунчева (природни дан) дели у одсеке. Сунцоказ (гномон) и сунчани часовник беху му за овај посао прва помоћна средства; али она постајаху немоћна чим би се небо натунтило и јаче наоблачило. Поред тога, оваква се средства могаху употребити само преко дана, докле је сунца, а чим се вече спусти — није било вештачкога начина за мерење времена. Ову је службу вршио (иа још и данас у многим крајевима врши) петло.

Рођај и смирај сунца поздрављају многе животиње својим гласовима. Чим се вече почне спуштати, заурла претњом цар животиња, као да оглашнује целом свету почетак свог разбојничког похода; мајмун, хијене, сове, жабе и попси својим крештањем и писком јављају се целе ноћи; а у праскозорју чује се само чаробни филмелин глас. Остали певачи и певачице поздрављају прве зраке сунчева рађања, сваки на свој начин и у своје доба. Ово је и навело неке научаре по Линеову Цветном Сату, одреде Птичји Сат по њихову првом јављању.

Али је право чудо што се баш у поноћи чује петлово кукурекање, дакле у доба када је природа у најдубљем миру и када готово све снава дубоким сном. По једном научару (Едуард Хан) изгледа да је ова петлова особина онажена при пут на персијско-бактријском земљишту, где се уведе у обичај да се на путовања носи и петло са кокошком.

И поклоницима Сунца (Ормузд) падоше у очи особине петлове, те га прогласише за витеза светлости, а због тога и за тицу Заратустрину. Тога ради и ставише Персијанци петлову слику на заставе своје, а по наредби Зендавесте сваки домаћин Персијанац мора да има и да негује петла, јер од његова првог кукурекања почиње и молитва и рад.

У старом веку петло је, дакле, био символ бога светлости и огња, сунца и његова рођаја, а убрзо по том и символ будноће и ратничке спремноности. За то и Грци не посветише петла само богу Фебу као богу сунчане светлости, нити Хелиосу (Аполу), него у исти мах и ратничком богу Аресу (Марс) и Атени (Минерви), јер у петлову кукурекању није само објављивање дневне светлости, него и означавање ратничких предузећа, која највише и зависе од готовости и будноће.

Арапи и не зову петла друкчије него „абул јак-сан“ т. ј. отац будноће, па и једна грчка еринија (Фуррија), увек немирна Алекта, има своје име од грчке речи *αλέκτωρ* (алектор) тј. будни гласник поноћнога часа.

Па и Римљани се управљаху по петлову гласу. За то и каже Плиније о петлу, да га је природа створила да смртне својим гласом на рад позива и да им сан прекида. Време од заласка сунчева па до његова рођаја делили су Римљани у три страже. Да би ова подела била тачна, држали су Римљани у својим логорима и стражарама по једног петла који је стражарску смену позивао својим кукурекањем. На оваквог петла, који је био у дворшту првосвештеника, мислио је и Исус када је оно рекао Петру: „Док пијетао дванут не зацјева, одрећи ћеш ме се тринут“.

Још већи значај доби петло, када Римљани узеше од Грка алектриомантију*) те лажљиви аугури утврђиваху и погађаху вољу разних богова о ономе што ће тек бити. Због тога је и био петло у грађанском римљанском животу од толикога значаја, да је Цицеро обележио разлику између мира и рата овим речима: „У миру почиње живот од првог петлова јављања а у рату од првог трубина гласа“.

У Абисинији и сада још замењују петлови црквене часовнике; тако их исто цене и Кафри и Бирмани.

Али и на Западу је петло цењен као замена часовника. Старонемачка изрека *do krät der han, ez war tas* има другарицу у старо-француском: *lou gal canté, e foughé jhour*, и староенглеском језику: *sokkes crewe ande hit was daie*. Гали су пре почетка боја и после сваке победе најрадије приносили петла на жртву, па су га, као и Персијанци, узели и за слику на својим заставима и новцима, због чега је позната реч „галски петло“.

Док је у Немаца још владало многобоштво, први проповедници Хришћанства носили су уза се увек по једног петла. Доцније, у доба Хришћанства, није било манастира без петла, јер је он сазивао калуђере на поноћну молитву. У време Крсташких Ратова носили су витези и петлове, да им час буђења јављају. И Шпанолци, када пођоше у Америку, понесоше петлове да им буду часовници, али не умедоше објаснити за што у Новом Свету нису више онако тачно и у одређено време певали.

А када се јавише часовници, поче се губити онај велики петлов значај. Ипак је доста успомена остало које јасно говоре што је био петло докле се није пронашао часовник. Ветрокази на црквама и многим кућама представљени су петловом сликом; на првим великим торонским часовницима израђени петло јављао је које је време, а на домаћим часовницима дуго је био, на простору између бројева, сликан петло као символ часова. Поред овога часовничари су узели за патрон Светога Петра поред кога је насликан петло.**)

По немачком чланку од Шилер-Тина
С.

*) Алектриомантија је погађање истине с помоћу петла. У неску се навишу сва слова из азбуке и на свако се метне по зрно пшенично. По словима, са којих петло поједе зрна, ствара се одговор на питање што је било аугуру стављено.

**) Српски фолклористи учинили би лепоу услугу, ако би се забавили о значају и улози петла у нашем народу. Материјала је довољно, требало би га само покунити и средити.

О васпитању умном, моралном и телесном, од Херберта Спенсера, превео Ј. Миодраговић. Београд, штампарија Светозара Николића, 1903. — 8°, стр. 228.

Четири чувена чланка Херберта Спенсера: „Које знање вреди највише?“, „Умно васпитање“, „Морално васпитање“ и „Телесно васпитање“ сакупљена су у ову књигу која је угледала света у Лондону 1861. године. Значај овога рада Спенсера довољно је и најпохвалније оцењен у великим западним литературама. Глас о њему дошао је до нас много раније од превода, јер су ово дело наши педагози читали било у немачком било у ком другом преводу или га знају по разним извештајима и оценама. Тако значајан рад великог енглеског мислиоца одавно је изгледала и наша сиромашна педагошка књижевност.

Покушаји српских преводилаца појединих чланака беху или сувише слаби или тако забачени да је до њих било врло тешко доћи. Г. проф. Ј. Миодраговић, хотећи да удовољи ову потребу, превео је цело дело и штампао га у стотом (дакле, у неку руку, јубиларном) издању Коларчеве Задужбине.

Погрешка је, и то не мала, што је ово дело превеђено са француског превода. Крајње је време да таквих појава не буде више, јер српска књижевност има довољно радника који могу непосредно преводити из великих литература. Колико је непосредно преводјење са превода сведочи и сам г. Миодраговић кад вели: „а имао сам при руци и превод немачки, те сам поредио један с другим. И то је било добро. Јер не само што су ми овако поједине мисли нишчеве биле јасније, него сам налазио на читаве реченице у једном преводу, којих у другоме није било“. При преводјењу с оригинала помагати се, ради веће тачности, и преводима других књижевности, доиста је и оправдано и корисно; али у овом специјалном случају не знамо да ли су те реченице, што их је писац налазио само у једном преводу, баш нишчеве или су произвољни преводничеве умети.

Толико о путу којим је ова изврсна књига дошла до нас.

О њезину садржају није потребно много говорити, јер ће ова књига бити несумњиво одличан требник нашим васпитачима. Издање је укусно, а цена од 2 динара (а у повезу 3) сасвим је скромна за наше прилике. Доиста не би требало да буде ни једног озбиљнијег васпитача без ове књиге, која има, поред најодабранијег садржаја, још једну ретку, рекла бисмо чисто Спенсерску особину: она нагони читаоца и на самостална размишљања, чиме се несумњиво увећава фонд читаочева знања.

Да ме не би ко запитао: за што о једној стручној књизи пишем у „Новој Искри“, том нашем породичном листу, одговорићу и без питања: само за то што бих искрено желео да интелигентни родитељи (који не морају у васпитању своје деце очекивати скоро све од школе) добаве ову књигу у којој ће наћи и најлакше уломке о припреми за васпитавање деце, о последицама родитељског незнања, о љубави и поверењу међу родитељима и децом, о дечјој храни, о игри и т. д.

С.

* У Штампарији Ф. Витермана (Сомбор) штампана је „Наука о српским писменим саставима за школу и народ“. Књигу је саставио Јован Благојевић, учитељ српске више девојачке школе у Сомбору, а цена је 1 круна, велич. 8°, стр. 134. —

* У издању књижаре Artaria & Co (Беч) изашла је нова карта Балканског Полуострва. Натпис је „Übersichtskarte der Balkanstaaten (1:3.000.000). Aus Scheda-Steinhauser Handatlas revidiert von Dr. Karl Peucker. Wien, 1903“. — Карта је пуна погрешака и не може се препоручити. —

* Из „Финансијског Прегледа“ (Београд) оштампани су у засебну књигу: „Економски основи заштите, од С. Патена, професора политичке економије у Пенсилванији, превео Мил. Ј. Радовановић, професор велике школе. — Београд, Доситије Обрадовић — штампарија Аце Станојевића, 1903.“ — Књига је у величини 8°, има 116 страна, а цена је 1 динар. —

* Изашла је у Бечу (издање Ф. Ланга, 1903) религиозно-философска расправа „Menschgeist und Gottheit Teichmüllers Religionsphilosophie, auf Grund von dessen Metaphysik von Dr. Vlad. M. Radovanović.“ 8°, стр. 117. —

* Од 10. о. м. почео је излазити у Београду нов лист „Устанак“. Овај лист прати само догађаје у Македонији и Старој Србији. Број се продаје по 5 пара динарских.

* У Сан Франциску (Америка) штампао је Лазар С. Ђурчић у засебну књигу своје доживљаје „Под земљом у Америци“. —

* Г. Богдан Поповић, проф. у Великој Школи, довршио је ревизију и допуну француско-српског речника Настаса Петровића. Сада је изашао и други свезак (N—Z) и продаје се, као и први, по шест динара. —

* Смаил-ага Ђемаловић, из Мостара, штампао је о свом трошку песме Османа Ђукића „Ашиклије“. Цена је 1 круна, а новац треба слати Шарић-Аги Кајтазу, трговцу у Мостару. —

* На Збору Професорског Друштва, који је био у Београду 3. о. м., читали су своја предавања: Др. Миливоје Јовановић „О психолошким експериментима у средњој школи“ и проф. Ст. Максић „О педагошкој спреми наставника средњих школа“. Поред ових предавања третирана су и ова три предлога: 1. „О установи јавних популарних предавања у местима где има пододбора „Професорског Друштва“, 2. „О установи еверских курсева за наставнике средњих школа“ и 3. „Како да се унапреди рад Професорског Друштва?“ —

* Др. S. написао је врло симпатичан чланак „Die serbische Volks poesie“ и штампао га у 654. бр. недељног листа „Unser Hausfreund“ што излази као додатак дневника „Hanoveranischer Courier“. —

Г. Петар Ј. Крстић, свршени конзерваториста и други канелник у Народној Позоришту, компоновао је литургију за мешовити хор на основу српских народних мотива. Одбор Св. Синода у Русији довео је похвалан суд о овом музичком раду даровитог и вредног Кр-

стића. Московски издавач музикалија Јургенсон откупио је ово дело и штампаће га ове јесени. —

* Читамо да је у Загребу штампана нова књига „Kraljević Marko i Musa Kesedžija, komedija u 5 čina. Izveo Jva Dobržanski“. Цена је 50 хелера, а може се добити у Дионичкој Тискарни (Загреб). —

* Хрватски и словеначки академски ученици сликовних уметности, основали су у Бечу своје заједничко друштво „Весна“. Друштву је циљ да чува југословенску народну уметност да истражује и употребљава народне мотиве орнаментске, архитектонске, керамичке и других уметности, да одушевљава своје чланове да узимају за сликовне композиције моменте из народне прошлости. Девиза је, дакле: уметност у народном духу! — Овакве тежње заслужују и похвалу и помоћ. —

* Добротворна Задруга Српкиња Панчевачких, желећи да подмири осетну потребу у васпитању српског женског подмлатка, основала је и отворила „Раденичку Школу“. У овој су школи два одељења: 1. За рубље, вез и друге женске послове, и 2. За хаљине. — Ево лепога угледа свима оним женским задругама које још немају оваквих школа, а и иначе Српкињама које би, ако у њихову месту нема Задруге, могле отворити овакве школе. —

* Игуман Методије С. Миловановић, старешина манастира Витовнице, објављује да ће издавати црквени лист „Беседник“. У њему ће се штампати „само поуке и беседе црквене које ће излагати истине православне вере а уклањати све што смета развићу моралног живота у Срба“. Лист излази 2 пута месечно, и до краја ове године цена му је 1-50 дин. (а за иностр. 2.) — Претплату ваља слати уреднику (Витовница). —

* Изашао је из штампе путонис: „На Косову. Са Шара по Косову на Звечан. Из путних бележака Ивана Иванића“. Књига има 12 штампаних табака. Цена је 1-50 динара. Књижарима је рабат 33 $\frac{1}{2}$ %. Издавачи и главни продавци Милаш Арсенијевић и Компанија (Београд). —

* Готов је и већ је растурен 11. свезак „Знаменитих Срба XIX века.“ У њему су ови ликови и биографије: Новица Церовић, Петар Пеција, Јанићије Памучина, поп-Стојан Крстић, барон Фрањо Гондила, Мина Вукомановићка — Вукова и Драго Памучина. —

* За „Летопис Матице Српске“ стигли су ови рукописи: „Тако рече Заратустра“ (драма); „Гвозденшака Геџ од Берлихингена“ (Гетеова позор. игра у преводу И.В. Поповића); „Са Вардара преко Струме на Марицу“ (путонис); „Пригорско приморје, Улцињ и околина, опис земље и народа“ (путонис В. Ђурића); „Препис извештаја Бартештајновог царици Марији Терезији о Србима“ (од Др. Драг. Павловића); „Једна забачена српска задужбина“ (чланак Милана Обрадовића); „Оцена „Ноћног азила“, драме Максима Горског“ (од Ст. пл. Бенка) и „Нешто о церемонији побратимства у старом српском народно-црквеном животу“ (од пароха Светозара Грубаха). —

* Месеца новембра одржаће се у Петрограду међународна уметничка изложба израђевина од метала и камена. Изложба ће имати ове одеке: 1. Руске уметничке израђевине; 2. Туђе уметничке израђевине; и 3. Источне уметничке израђевине. — Позивају се српски уметници да узму учешћа на овој изложби. Обавештења о свему даје српско Министарство Народне Привреде. —

* Алекса Ј. Поповић-Сарајлија, чиновник у Министарству Спољних Послова, дао је у штампу свој превод дела „Освојење Цариграда“ (Фетли Целил Константиновије) што га је написао турски паша и бригадир Ахмет Мухтар. Књига ће изнети до 25 штампаних табака, а цена ће јој бити 3 динара или круне. Књига ће бити готова до краја овог месеца. Претплату ваља слати преводиоцу (Београд, Војводе Миленка ул., бр. 5.) —

* Рад. Петровић-Ракота (Београд, Косачићев Венац, бр. 26.) дао је у штампу свој рад „Пртице из војничког живота у Руса“. Цена ће бити 30 п. дин. —

* Д-р Стеван Павловић, власник и уредник листа „Наше доба“ (Нови Сад) позива претплатнике на своју књигу „Јелисавета аустријска царица и угарска краљица“. Књига ће изнети до 20 табака, имаће три слике а цена је за претплатнике 3 круне. —

* Штампарија Св. Николића штампала је и већ пустила у продају нову књигу „Мисли великих људи“.

* 13. о. м. на седници Међународног Геолошког Конгреса у Бечу држао је Д-р Јован Цвијић, професор у Београдској Великој Школи, предавање о тектоници Балканског Полуострва и о истраживањима у том подручју. —

* Српска Музичка Школа у Београду почеће 1. септембра ове године своју пету школску годину. Предмети су учења: клавир, виолина, чело, флаута, соло певање и музичка теорија. Ове године предавање се још и наука о музичким облицима и историја музике. За уписнину полаже се 5 динара а месечна је школарина 12 динара. Стан је школе у Краљ-Милановој улици, бр. 45. —

* „Dubrovnik“ јавља да је Г-ђца Милица Недељковићева написала и издала „Спомен на Дубровник и море“. —

* Др. Војислав Рашић, секретар Министарства Финансија (Љубићска ул. бр. 12.) отворио је претплатнички упис на своју књигу „Срби и Балканско Питање“, Овај рад био је штампан на француском језику уз „Етнографску карту српских земаља“ проф. М. Андоновића. Књига ће изнети до 15 штампаних табака и биће готова до почетка октобра о. г. Цена је за претплатнике 2-50 дин. Скупљачима 10%. —

* У подлистку „Београдских Општинских Новина“ почела је излазити „Историја Срема“ коју је написао Мих. Ј. Миладиновић. Овај рад наградила је Београдска Општина 15. јуна 1899. године својом Видовданском наградом. —

* Љубомир Балтић, поручник и вршилац дужности команданта чете у 3. пеш. пуку (Пирот), дао је у штампу свој превод дела „Наоружани народ“ што га је написао К. ф. д. Голц, пруски генерал-лајтнант и организатор турске војске. Дело ће изнети до 32 штампана табака. Цена је за претплатнике 5 динара, скупљачима 10% а књижарима 30%. —

* На хрватску брошуру „Dubrovčani jesu li Hrvati?“ прештамаан је из „Dubrovnika“ српски одговор „Dubrovčani su Srbi!“ Ову је књижицу издала и штампала Српска Дубровачка Штампарија. Цена је 50 пара. — „Српски Глас“ вели о овој нојави: „Кад је 1892. године изишла у Дубровнику анонимна књижица „Dubrovčani jesu li Hrvati?“, — осећала се потреба да са српске стране

изађе један одговор. Одговор је ево изишао сада, а написао га је један угледни, свестрано наображени Дубровчанин. Писац је могао и потписати књигу, јер би његово име по готово двоструку вриједност пружио књизи. Али поп quis sed quid. У речима књиге видимо наображена писца и његова вјеродостојна доказивања, а то је одиста доста. У књизи је доказано Српство старијех и данашњијех Дубровчана, доказано је да је стара Дубровачка књижевност српска и приказати су данашњи Дубровчани Србима, а све документима у руци. —

* „Нови Српски Лист“, који је излазио у Задру, престао је излазити. —

* Драгутин Ј. Илић покренуо је од 15. о. м. политички и родољубни лист „Велика Србија.“ —

* У Нишу је штампана а у свима књижарама може се добити књига: „Моменти из прошлости и садашњости Сентандреје“. Писац је П. С., а књига је величине 8° и има 108 страна. —

* Никола Јанчић, професор, штампао је у засебној књизи „Хронолошке таблице од најстаријега до најновијега времена“. Књига је величине 8°, има 114 страна а цена је 1-20 дин. —

* У 3. овогодишњем свеску 25. књиге Јагићева Архива изашла је студија Стојана Новаковића „Села и градови у средњем веку у западној Јевропи и на Балканском Полуострву“. —

* Руски журнал „Театр и Искусство“ донео је у свом броју за месец јули слике: Београдског Народног Позоришта, г-ђе Тодосићке, г-ђе Нигринове и г.г. Цветића и Гавриловића. У истом је броју и уломак из чланка В. П. Далматова о његовим утисцима у Београду. „Очигледно сам осетио — пише Далматов — силу и значај духовног позоришног утицаја у Србији, т. ј. у Београду, гледајући комаде наивне, али чисте по садржају, проишле бујном појезијом и већином препуњене патриотизмом вере у Бога и слављењем предачких заслуга. То је обично. Са нашега гледишта, те драме не би могле издржати критику, али колико је у њима непосреднога одушевљења, колико силе која достиже своје племените намере, каквим се божанским тоном загревају присутни гледаоци!“

Скоро сви народни комади имају један и исти садржај.

Борба с турским игом и верском мржњом према католичкој цркви и њеним догматима. У свима је комадима велико саучешће према сиротињи и одушевљење према народним јунацима. Много је фантастичнога, али Бог — небески судија — побеђује све.“

* У Панчеву је основано Српско Девојачко Коло, под заштитом Српске Женске Добротворне Задруге Панчевачке. „У том колу своје састајаће се Српкиње девојке, да међусобним читањем, песмом, свирком и предавањем, усавршавају себе у лепој српској књижевности, читајући и прпући из ње све оно, што је лепо, племенито и што облагорођава срце и душу, а нарочито што ће их челичити у духу верском и народном. При сваком састанку учествоваће од стране добротворне Задруге по једна одборница, а Колу је руковођ и редитељка гђца Милеса Стојановићева.“

* Изашао је „Просветни Гласник“ за месец август о. г. Из науке и наставе доноси ове чланке: Каква нам треба грчка граматика од д-ра В. Ђерића (наставак); О предавању историје у средњој школи од Н. Карјејева

(наставак); Наше народно просвећивање у шк. 1901.—2. години, изложио Љуб. М. Претић; Узроци нервозности у ученика, од професора д-ра А. Крамера, с немачког Доб. В. Бакић; Евентуална педагошка важност хипнотизма — Leo Hirschlauff — с немачког Вој. Р. Младеновић; Електрицитет је кретање, од Петра Живковића; Ботаника за више разреде средњих школа у реферату о њој, од Жив. Ј. Јуришића.

* Овога месеца српска Дубровачка омладина уз учествовање Срба Дубровчана, учинила је помен успомени педесете године од смрти великога српскога песника Бранка Радичевића.

Дубровачки „Срб“ јављајући о овом помену доноси и ову песму српске омладине незину песнику.

По пештерама самотијем,
Гдје орлови гијезда нију.
Код хајдучког Јатагана
Видио си Појезију,
Гдје кроз струне од гусала
Намрштена ведри чела;
А кроз очи соколове,
Мушке очи хајдукове
Гдје пробија месо сијела.
И та месо, дивна месо,
На прсима од ханџара
И у ц'јени цесердара
Ускренућа чека дане —
Свијетле медале.

У Тополи мач заблести
Као звјезда преходница,
И проли се — ланним небом
Сјајна звјезда осветница.
Вишњијево моћно гусло
Загријеше ко громови:
У окрилу див-јунака
Српски језик слободи се
Златној дови.

У Тршићу Равијојла
Чедо нови;
Доситеј га, мудри старац,
Златним пером благослови.
Тек је чедо новој свргло
И књизи се научило
Гусларевих са усана
Златну ријеч биљезило;
Из народа све за народ
Он исписа књиге веље:
Нове „књиге староставне“
Будућности еванђеље.
Но из избе, мрачне избе
Суморнијех манастира,
Вишњијево гушњ' звуко
Хтеде нека стара лира;
Ал' на чело Вишњијево
И на перо Караџића
Пустила је зраке златне
Сјајна звјезда Даничића.
У слојеве најмрачније
Пустила је свијетлост своју;
Дубровник, 1. Августа 1903.

„Рат за језик и правонис“
Донао је младом Бранку
Свом хероју.

Ко што Тиртеј некад дрвени
Душманина лиром сналази:
Тако Бранко са гуслама
У бој свети хрли сада.
Одјекују моћно гусле
Као повик од бораца;
Српски језик триумф славни
Од Дунава до Клезиана.

Ко гром грме снажне гусле,
Српске ниле кроз њих зборе;
Српски језик јездом једни
Од Балкана на на море.

Све што ми се на пут досе
Под гудалом све то ване;
Српски језик јездом једни
Од Балкана до Љубљано,

* * *

Стражилово, дивни Бранков
вису,
Тужно мјесто ђачкога рас-
танка,
Новић беш се оденути цвјетом
Бит' рочиште ђачкога састајка.
Српских вила сојеви из-
брани
Дохрлиће на својих гијјада,
А Стражилов поносити
бријег
Бранкова ће окружит' звијез-
да.

И та звјезда подиља ће бити
Пространоме Бранковом колу,
А Српства ће гениј племенити
Дат' ти, Бранко, златну авро-
олу.

Твоју раку и доцни пасови
Китити ће лавориком светом,
Твоја месо, твоји дивни
снови

Омладини биће амањетно.

Урош Тројановић.

Српска Краљевска Академија; Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа. Прво одељење. Књига II. *Стари српски записи и натписи.* Скупио их и

средно Јуб. Стојановић. Књига II. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. XV—482. — Цена 6 динара.

Песме Стевана М. Луковића. Београд 1902. Штампарија Светозара Николића, Београд, 8°, стр. 45. Цена 1 динар.

Мала Библиотека, св. 51., 52 и 53. Година V. Вилем Шекспир: *Хамлет Краљевић дански.* С енглеског превео Др. Лаза Костић. Цијена 90 потура. У Мостару, 1903, Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 220.

Значај расе у светској приреди. Написао Милан Поповић. — Може се добити у уредништву „Трговачких Новина“ у Новом Саду — У Новом Саду, штампарија Ђорђа Ивковића, 1903. — 8°, стр. 19. Цена 20 потура или 30 пара дин.

Прослава четрдесетогодишњице свештеничке службе и осамнаестогодишњице књижевног рада протојереја Алексе Илића, председника консисторије у миру и уредника „Хришћанског весника“. — Београд, штампарија Андре Петровића, 1903. — 8°, стр. 113.

Човечанству. (Написао С. Пијаде). — Електрична штампарија С. Хоровица — Београд. — М. 8°, стр. 16. — Цена?

Туберкулоза као народна болест и њено сузбијање. Ово је дело наградио Конгрес за сузбијање туберкулозе као народне болести. Берлин 24—27 маја 1899. Од Др. С. А. Кнопа, лекара у Њујорку. С немачког превео

В. П. Поповић и В. В. Михаиловић, медицинари. Чист приход намењен је „Просвјети“, друштву за помагање сиромашних Срба ђака из Босне и Херцеговине. Цијена 40 потура (хелера). У Мостару, 1903. Штампарско умјетнички завод Пахера и Кисића. — 8°, стр. 88.

Еслинг и Ваграм, успомене генерала Матије Диме, с француског превео Иван С. Павловић, капетан I класе. Београд, издање књижаре Е. Ајхштета. — „Милош Велики“, — штампарија Бојовића и Мићића, 1902. — 8°, стр. 51 (са картом бојишта). Цена 70 пара дин. —

Душан С. Ђукић: *Пјесме.* Српска Штампарија, Загреб 1903. године. — 8°, стр. 79. Цијена 1-20 кр.

Ашиклије, пјесме Османа А. Ђукића. У корист сиромашних муслиманских ђака. Мостар, Српска штампарија синова С. Мијата Радовића, 1903. — 8°, стр. 57. Цијена 1 круна.

Речник руско-српски, израдио Милош С. Анђелковић, професор јагодинске учитељске школе, кандидат кијевске духовне академије. — *Словарь русско-сербский,* составилъ Милошъ Стадѣвичъ Анђелковичъ, профессоръ ягодинской учительской семинаріи, кандидатъ кијевской духовной академіи. — Издање дворске књижаре Мите Стајића у Београду. — Београд, Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица, 1903. год. — М. 8°, стр. 1100. Цена 10 динара.

Zagreb u hrvatskom narodnom gragjevnom slogu, osnovao August Posilović. Prvi svezak. — В. 8°, стр. 24. Izlazi u 4 do 5 svezaka i stoji 4 krune.

Претплатницима Нове Искре

Обраћамо се свима дужницима да нам дужну претплату изволе послати, јер се „Нова Искра“, наглашујемо и овом приликом, одржава једино претплатом.

Нарочите опомене не ћемо слати, јер верујемо да је примање сваког новог броја нашега листа довољно да подсети на дужност коју претплатници имају према нашем листу.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђирковић, (наставак).

Молитва, песма Сокољанина.

Живот Карађорђа ван Србије и смрт његова, говор Миленка Вукићевића, професора, који је држан о осамдесетипетогодишњем помену Великог Карађорђу 13. јула у Тополи.

Ruines d'un chateau, песма Душана С. Ђукића.

Фати-Султан, приповетка, написао Јелена Јов. Димитријевића (наставак).

Генералова кћи, роман, написао Н. Н. Поталенко (наставак).

Збогом, песма Ст. К. Павловића.

Руско сликарство у XIX веку, уломак из дела Рихарда Мутера.

Бајка о руки, песма В. М. Чолаковића.

Фантазија и реалност, приповетка, написао С. Ст. П.

Прва играчка, песма, превео Р.

Утисци с пута, приповетка Ст. К. Павловића.

Наша писма, написао Вој. Ст. Поповић.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: Кушање. — Бачки оркестар српске гимназије у Скопље. — Риболов. — Музиканти. — Двестагодишњица Петрограда: Сенатски Трг. — Двестагодишњица Петрограда: Царски чадор на Сенатском Тргу. — Двестагодишњица Петрограда: Споменик Петра Великог. — Двестагодишњица Петрограда: Галерија из доба Петра Великог.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику Капетан Мишина 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан Мишина ул. 8.

Краљевско-Српска Државна Штампарија